

SERES ATTILA

NÉGY ÓRA A BUDAPESTI SZOVJET NAGYKÖVETSÉG ÉS A HEGYESHALMI HATÁRÁTKELŐ KÖZÖTT

EGY KÁDÁR-KORI „BETYÁR” TÖRTÉNETE (1980–1981)

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Tanulmányom a Kádár-korszak legmeghökkenőbb és – minden bizonnyal – legélelmesebb módon végrehajtott disszidálása,¹ és az azt megelőző eseménysor, gépjárműlopás, dezertálás és határáttörés izgalmas, valósággal krimibe illő történetét mutatja be. Ennek dokumentumai véletlenszerűen kerültek a látókörömbe. A Külügyminisztérium – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött – archívumában folytatott kutatásaim során a kezem ügyébe akadt a Belügyminisztérium (BM) egy 1980. április 1-jére keltezett tájékoztató feljegyzése, amely a belügyi szervek által addig beszerzett információk birtokában részletesen feltárja ezt az ügyet.² Egy magyar sorkatona 1980. március 26-án a hajnali órákban ellopta a budapesti szovjet nagykövetség autóbuszát. A nagykövetség épületét őrző magyar kormányőrök nem észleltek illetéktelen behatolást a nagykövetség területére, ezért természetesnek vették, hogy a nagykövetség munkatársai belülről hajtanak ki a busszal a képviselőudvaráról. A busz eltulajdonítása a külképviselet dolgozóinak sem tűnt fel, a szovjet nagykövetség udvarának kapuja órákon keresztül tárva-nyitva maradt. A magyar kiskatona a hamis diplomáciai védettsége birtokában – a laktanyájánál tett rövid kitérő után – egészen Hegyeshalomig száguldhatott, a közúti ellenőrző pontokon senki nem gondolt arra, hogy ellenőrizze a buszt, hiszen az 1961. évi bécsi konvenció

¹ A „disszidál” és „disszidens” fogalmaknak 1948–1949 után a kommunista kormányzat adott új értelmet az emigrál és emigráns szavak tudatos kerülésével, elsősorban a hazájukat elhagyó személyek „hűtlenségének” megbélyegzésére. Az 1956. évi forradalom leverése által kiváltott menekülthullám során kivándorló személyek stigmatizálására a pártvezetés a tettük mögötti politikai motivációt és a cselekmény illegális jellegét („szökés”) hangsúlyozta. A magyar emigránsok nem érezték a benne lévő, erősen pejoratív mellékízt, így az 1980-as évekre ez a szó meghonosodott a nyugati magyar diaszpóra belső frazeológiájában is, ezért bizonyos esetekben magam is ezt használom. A kifejezés jelentéstartamának változásaira ld. CZIGÁNY Lóránt: Államosított szavaink átvilágítása, avagy szótáríróink diszkrét bája. *Kortárs*, 1999/7. 9–10.

² Benkei András belügyminiszter átirata Puja Frigyes külügyminiszternek. Budapest, 1980. április 1. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Külügyminisztérium TÜK-iratok (XIX–J–1–j), 1981/140. doboz (dob.), 00519/1981. számú (sz.) ügyirat.

értelmében a külföldi képviseltek gépjárművei és azok utastere is exterritoriális jogot élvezett, ráadásul a diplomáciai rendszára miatt a buszt a hegyeshalmi forgalmi ellenőrző pont (FEP) területére is előzetes okmány- és csomagvizsgálat nélkül engedték be.

Első olvasásra talán – még idézőjelbe téve is – merész képzettársításnak tűnik, hogy egy alapvetően a XIX. században virulens társadalmi jelenséget, a betyárkodást a Kádár-korszak utolsó évtizedének társadalmi, politikai környezetében adaptáltam. Már csak azért is, mert ahogy a betyárság történetére és népi hagyományára vonatkozó legfontosabb tudományos feldolgozás, Küllös Imola monográfiája rögzíti, Ráday Gedeon (1829–1901) királyi biztos 1868–1871. évi irtóhadjárata, a Magyar Királyi Csendőrség 1884. évi létrehozása, valamint számos gazdasági-társadalmi változás következtében a XIX. század végére lényegében véve talaját vesztette az Eric Hobsbawm nemzetközi példái alapján³ „társadalmi banditizmusnak” vagy „nemzeti banditizmusnak” is nevezhető jelenség.⁴ Az a tradicionális szociokulturális és patriarchális közeg, nevezetesen a vidéki parasztnépesség és pásztortársadalom, amely a XIX. században kitermelte a betyárságot, a Kádár-rendszer utolsó évtizedére a végórájához közeledett. Mégis úgy gondolom, hogy van két olyan jellemvonása a betyárkodásnak, a betyárok motivációinak, sajátos attitűdjének, amelyek megengedik, hogy a jelenséget a Kádár-éra viszonyai között is értelmezzük, s párhuzamot vonjunk a XIX. századi betyár és a Kádár-kori lázadó között.⁵ Először is, a XIX. századi Kárpát-medencében a betyár elsősorban a társadalmi igazságszolgáltatás, illetve a politikai elit, azaz akkoriban a feudális rétegek elnyomása elleni harc képviselője és szimbóluma, de szinte mindegyikük életében szerepet kapott az idegen uralom, azaz a Habsburgok elleni küzdelem is. Másrészt fontos hangsúlyozni, hogy magukban a betyároknak sem tudatosult minden esetben, hogy társadalmi vagy nemzeti küldetésük lenne. Magyarországon is ez okozza a betyársággal kapcsolatos narratíva kettősségét: a hivatalos történeti források csupa rosszat, a szájhagyomány csupa jót állít róluk. A „társadalmi” vagy „nemzeti banditizmus” tehát tiltakozás ugyan, de nem forradalmi lényegű vagy történelemformáló hatású, a banditahősök

³ Küllös e tekintetben a brit marxista történész egy 1974-ben magyarul is megjelent könyvére támaszkodik. Ld. HOBBSAWM, Eric: *Primitív lázadók. Vázlatok a társadalmi mozgalmak archaikus formáiról a XIX. és XX. században*. Budapest, Kossuth, 1974.

⁴ KÜLLÖS Imola: *Betyárok könyve*. Budapest, Mezőgazdasági, 1988. 24.

⁵ Itt jegyzem meg, hogy a második világháború után, 1945–1953 között a Székelyföldön rendszerint a kommunista államapparátussal kollaboráló magyar nemzetiségű vezetők, pártfunkcionáriusok, tanács- és téeszelnökök elleni merényletek végrehajtóit ugyancsak betyárnak titulálta a korabeli székely közbeszéd. Ennek az ellenállási formának a székely társadalom egy része is nemzeti jelleget tulajdonított. Ld. FRANCK M. Mihály: *Székelyföld betyárjai. Dézsi, Pusztai és Jeges. Életük-haláluk riportkrónikája 1928–1955*. Csíkszereda, Szerző, 2009.

erejéből csupán arra futja, hogy akár erőszak vagy törvénytelenég árán is egyértelmű jelzést küldjenek az elnyomóknak arra vonatkozóan, hogy „máshogy is állhatnak a dolgok”.⁶

Ha a XIX. századi „feudális rétegek” és „Habsburgok” szavakat behelyettesítjük az „MSZMP pártnömenklatúrája” és a „szovjet megszállók” kifejezésekkel, máris megérkezünk az írásunkban bemutatandó történethez és az azzal kapcsolatban felvethető legégetőbb kérdéshez. Voltak-e 1956 és különösen 1962–1963 után a kádári politikai, társadalmi konszolidáció feltételrendszerében olyan magyar állampolgárok, akik akár a nyílt erőszak vagy jogsértések árán is, fegyvertelen szabotázsakciók vagy fegyveres ellenállás révén közvetlen károkat okoztak az állam elnyomó apparátusának, a pártelitnek és az azt kiszolgáló rendvédelmi, állambiztonsági struktúráknak, netán az ezt az apparátust támogató idegen (szovjet) ágenseknek. Azért is fontos ennek a vizsgálata, mert a történeti feldolgozások szinte mindegyike a kádári konszolidáció egyik legfontosabb fundamentumának tekinti azt a politikai törekvést, hogy az éra különböző alkorszakaiban, különböző intenzitással, a jóléti intézkedések, a rendszer korrekciói, gazdasági reformok, enyhe pluralizmus, modernizáció, az egzisztenciális biztonság stb. révén megteremtsék és fenntartsák a társadalom legszélesebb rétegeinek a rendszer iránti lojalitását, együttműködését.⁷ Ezzel összhangban a rendszer fennmaradása szempontjából létfontosságú volt a társadalom atomizáltsága is, az, hogy a saját érdekeiket kereső egyének ne tanúsítsanak kollektív ellenállást a rendszerrel szemben. A hatalom a rendszer kereteit feszegető egyéni cselekedetekre, noha azok politikai jelentéstartalmat kaptak, már nem minden esetben tekintett úgy, mint a rendszerrel szembeni nyílt kihívásra.⁸

ADATVÉDELMI PREMISSZÁK

Mivel egy alig több mint négy évtizeddel ezelőtt játszódó, és egy család személyes sorsát érintő, meglehetősen érzékeny történetet dolgoztam fel, a tanulmány szövegének megírásakor óhatatlanul is figyelembe kellett vennem elsősorban az 1995. évi

⁶ Uo. 11. – A betyárság definíciójára ld. még: FÓNAGY Zoltán: Népi hősök vagy közönséges rablók? Betyárvilág a XIX. században. *Litera* (irodalmi portál), 2021. szeptember 25. <https://litera.hu/irodalom/publicisztika/fonagy-zoltan-nepi-hosok-vagy-kozonseges-rablok-betyarvilag-a-xix-szazadban.html> (2021. december 5.).

⁷ A teljesség igénye nélkül ld. RAINER M. János: *Bevezetés a kádárizmusba*. Budapest, 1956-os Intézet – L' Harmattan, 2011. 155–157. – KALMÁR Melinda: *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer 1945–1990*. Budapest, Osiris, 2014. 400–401.

⁸ MAJTÉNYI György: *Egy forint a krumplis lángos. A Kádár-kor társadalma*. Budapest, Libri, 2018. 52–53.

levéltári törvénynek a személyes adatok publikálására vonatkozó alapvetéseit.⁹ A történet főszereplőjének, Pintér Szabolcsnak a neve már a cselekmény elkövetése után egy nappal ismertté vált, ugyanis két osztrák napilap, a *Die Presse* és a *Kronen Zeitung* teljes egészében közzétette azt.¹⁰ Ugyanaznap az osztrák sajtótudósítások alapján a müncheni Szabad Európa Rádió magyar adásának *Forgószínpad* című műsorában is részletesen beszámoltak a meghökkentő módon végrehajtott, a szovjet nagykövetség buszának eltulajdonítása okán politikai üzenetértékkel bíró, ezért publicitásért kiáltó disszidálásról. Abban ugyancsak elhangzott a sofőr teljes neve.¹¹ Pintér Szabolcs édesapját, P. J.-t 1981. november 30-án temették el,¹² az édesanyja, P. J.-né 1991. április 28-án hunyt el,¹³ így mindkettőjük esetében a jogszabályokban meghatározott harmincéves „védelmi idő” lejárt, tehát elvileg a teljes nevüket közölni lehetne. Pintér nagybátyja, id. R. L. 1926. május 2-án született, az ő bátyja, dr. R. J. 1924-ben.¹⁴ A halálozási dátumukat nem ismerjük, így az ő esetükben a kilencvenéves „védelmi időt” lehet/kell figyelembe venni, tehát a jogszabályok szerint az ő teljes nevüket is publikussá lehetne tenni. Ennek ellenére úgy döntöttem, hogy a rokoni kapcsolatok összefűzésének lehetősége miatt Pintér Szabolcs minden egyes családtagját és rokonát anonimizálok, csak a vezeték- és keresztnévük kezdőbetűjét adom meg. A sorkatonák, egyszerű honvédek, a szovjet nagykövetséget őrző kormányőrök és a határon szolgálatot teljesítő sorállományú határőrök, így a buszra lövéseket leadó személyek esetében csak a vezetéknevük kezdőbetűjét és a keresz-

⁹ Az 1995. évi LXVI. törvény (a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről) 24. §-nak 1–6. cikkelye rendelkezik a személyes adatot tartalmazó levéltári iratok kutathatóságáról és publikálásáról. Eszerint a személyes adatot tartalmazó levéltári anyag az érintett halálozását követő harminc év múlva válik kutathatóvá, illetve a védelmi idő kilencven év, amennyiben a halálozás ténye és annak ideje nem ismert. Ld. a Net.Jogtár linkjét: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500066.tv> (2021. december 5.).

¹⁰ Igaz, a keresztnévét egyik sem adta meg helyesen, a *Die Presse* „Szabolso”-t, a *Kronen Zeitung* „Szlabolos”-t írt. MARGL, Hubert: Ungar rast im Kugelhagel über Grenze. Wilde Flucht erst vor Wien gestoppt. *Die Presse*, 1980. március 27. 12. (A továbbiakban: MARGL, 1980.) – PEARSON, Harold: Ungarischer Soldat raste mit Bus im Kugelhagel über Grenze. Abenteuerliche Flucht in Nickelsdorf. Der Mann in Uniform durchstieß den Schranken und fuhr bis Schwechat. *Kronen Zeitung*, 1980. március 27. 8–9. (A továbbiakban: PEARSON, 1980.) – Ennél tapintatosabb volt a *Kurier*, amely csak a vezetéknev kezdőbetűjét adta meg. GABRIEL, Ingrid: Mit Vollgas nach Österreich. Ungar stahl in Budapest Autobus und durchbrach beide Schranken. Stopp in Schwechat. *Kurier*, 1980. március 27. 20.

¹¹ Az adás szövegének leirata megtalálható: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL), Hálózati, operatív és vizsgálati iratok, A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék, Operatív dossziék (3.1.5.), O–17.973. sz. operatív dosszié. 103–104.

¹² *Kisalföld*, 1981. november 27. 6. (Gyász hírek).

¹³ *Kisalföld*, 1991. április 30. 13. (Gyász hírek).

¹⁴ Varga István rendőr alezredes feljegyzése Pintér Szabolcs rokoni kapcsolatairól. Budapest, 1980. június 3. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 22–23.

nevüket közlöm. A BM III-as főcsoportfőnökségének állományába tartozó rendőr-tisztek és a magas rangú katonatisztek teljes nevét közléteszem.

EGY KÜLÖNÖS ORSZÁGELHAGYÁS ÓRÁRÓL ÓRÁRA

Pintér Szabolcs 1957. május 7-én született Győrben. 1980. január 3-án vonult be sorkatonai szolgálatra, az újonckiképzésére a budapesti (újpesti) Dobó István laktanyában került sor. A szakközépiskola elvégzése (1974 nyara) és a sorkatonai szolgálat megkezdése között eltelt életszakasza – és a téma – szempontjából kulcsfontosságú motívumnak kell tekintenünk, hogy kivételes gépjárművezetői rutinra tett szert. Besorozásakor már rendkívül tapasztalt járművezetőnek számított, különféle kategóriájú, nemcsak személygépkocsik, hanem tehergépjárművek, kisbuszok és úgynevezett panorámás autóbuszok vezetésére alkalmas jogosítványokkal is rendelkezett. A bevonulása előtt, 1976. október 28-tól 1979. március 13-ig a Soproni Postaigazgatóság győri vonalfőnökségénél, majd 1979. március 13-tól 1980. január 2-ig a Volán győri üzemvezetőségénél dolgozott gépjárművezetőként. Előbbi munkahelyén rendszerint munkásokat szállított a postaigazgatóság körzetéhez tartozó vonalak javítási munkálataira, a Volánnál pedig távolsági buszjáratokon teljesített szolgálatot. A győri Volánnál a váltótársa később úgy nyilatkozott róla, hogy a szabadidejében is leginkább autók, motorok javításával, „bütykölésével” volt elfoglalva.¹⁵ A sorozási adatfelvételi lapjára a szakképesítése és a foglalkozása rovatokban saját kezűleg azt tüntette fel, hogy „gépkocsivezető”.¹⁶ Amennyiben volt bárminemű perspektívája a jövőjét, s különösen a sorkatonai szolgálatát illetően, azt leginkább erre az érdeklődésére, a gépjárművekkel kapcsolatban megszerzett, az átlagosnál nagyobb tudására és gyakorlatára alapozhatta, de a rövid távú döntéseit is ez határozta meg. A sorozáskor figyelembe is vették kivételes járművezetői jártasságát, nyilvánvaló, hogy azért osztották be a Magyar Néphadsereg (MN) 2. Katonai Főépítésvezetőségének (KAFÉV), majd az alapkiképzés után, március 15-én, a 23. Építésvezetőségének állományába, hogy autóbust kaphasson és a továbbiakban sofőrként teljesíthesse sorkatonai szolgálatát. Azonban a neki ígért buszt – a közvetlen felettese, Nagy Lajos őrnagy, építésvezető állítása szerint – „átadási problémák miatt” nem kaphatta meg,

¹⁵ Még korábban, 1976. március 12-től október 27-ig a Kisalföld Autójavító Ipari Szövetkezetnél dolgozott szerelőként, így a járműveket „belülről” is jól kellett ismernie, nem okozhatott számára gondot egy műszaki meghibásodás kijavítása. Hegedüs László rendőr ezredesnek, a BM III/IV-7. Osztálya vezetőjének tájékoztató feljegyzése Tóth Ernő rendőr ezredesnek, a BM III/IV-6. Osztálya vezetőjének. Győr, 1980. március 31. Uo. 105–107.

¹⁶ Pintér Szabolcs sorozási adatfelvételi lapja. Budapest, [1980. január 3.] Uo. 41–41.

ezért a laktanya területén egy építkezésen foglalkoztatták segéd munkásként.¹⁷ A rendelkezésemre álló források alapján az alábbiakban kizárólag két nap, 1980. március 25–26. eseménysorának rekonstruálására szeretnék szorítkozni, megadva a dezertálás és határáttörés időbeli sarokpontjait.

1980. március 25-ére Pintér kimaradást kért arra hivatkozva, hogy viszket a bőre és fertőző betegség gyanúja miatt szeretné kivizsgáltatni magát a Magyar Néphadsereg Központi Kórházában. Az engedélyt a 12.00 órától este 21.00 óráig terjedő időszakra meg is kapta, ám a kimaradási terminus végére nem tért vissza laktanyájába.¹⁸ Március 26-án hajnali 2.00 órakor behatolt a budapesti szovjet nagykövetség Népköztársaság útja (ma: Andrássy út) – Bajza utca – Lendvay utca által határolt épületömbjének Lendvay utca felől nyíló udvarára, és ellopta az ott parkoló és nyitva hagyott Ikarus 255-ös típusú, diplomáciai rendszámú autóbust. A busszal visszatért a Váci út és az Ezred utca által határolt laktanya épületkomplexumához. A laktanya területére hajnali 3.00-kor szabálytalanul lépett be, és szabálytalanul is hagyta el azt, ugyanis annak négy őrhelyén éjfél és reggel hat óra között szolgálatot teljesítő kilenc kiskatona (őr és váltóőr) egyike sem észlelte Pintér mozgását, be- és kilépését.¹⁹ A körletében felvette a személyes holmija egy részét, majd kiszökött a laktanyából. Visszament a laktanya közelében, de nyilván attól látótávolságon kívül leparkolt buszhoz, s azzal elhagyta Budapestet. Újpestről a Váci úton vissza kellett jönnie az Árpád hídig, ugyanis kiderül egy forrásból, hogy a magyar–osztrák államhatárt Budapest felől a Szentendre–Esztergom–Almásneszmély útvonalon, a régi 1-es főúton érte el.²⁰

A határőrök hajnali 6.05-kor észlelték a busz megérkezését Hegyeshalomra. Mint ahogyan azt a Belügyminisztérium Katonai Vizsgálati Alosztálya feltételezte, a laktanya elhagyása és az országhatárra való megérkezés között eltelt körülbelül háromórás időtartam – tekintettel a rendkívül rossz látási viszonyokra – még úgy is, hogy Pintér gyakorlott sofőrnek számított, csak arra volt elegendő, hogy folyamatosan nyomva a gázpedált, megállás nélkül jusson el Hegyeshalomra.²¹

¹⁷ Nagy Lajos őrnagy, építésvezető, az MN 2. KAFÉV 23. Építésvezetőisége parancsnokának szolgálati feljegyzése. Budapest, 1980. március 31. Uo. 96–97.

¹⁸ R. Mihály honvéd kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 1. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 77–81. – Major László őrnagy kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 1. Uo. 82–85.

¹⁹ Kivonat a Dobó István laktanya 1., 2., 3. és 4. őrhelyén 1980. március 26-án 0.00 és 6.00 között szolgálatot teljesítő honvédek jelentéseiből. Budapest, 1980. március 26. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 59–61.

²⁰ Szegedi Imre rendőr alezredesnek, a BM III/IV-6/C Alosztálya vezetőjének jelentése ifj. R. L. meghallgatásáról. Budapest, 1981. július 20. Uo. 248–252. A hivatkozott hely: 249.

²¹ Zsótér Sándor rendőr alezredesnek, a BM III/1-C Alosztálya vezetőjének feljegyzése. Budapest, 1980. május 21. Uo. 154–157.

A diplomáciai rendszámú gépjárművek beléptetésére vonatkozó szabályok értelmében a buszt az első ellenőrző ponton mindenféle vizsgálat nélkül átengedték, bemehetett a FEP területére, a diplomáciai gépjárművek sofőrjeinek és utasainak kizárólag az osztrák határsáv előtti kiléptető kapunál kellett átesniük az útlevél-ellenőrzésen.²² Pintér az okmányellenőrző határőr jelzésére még barátságosan reagált, ám utána a gázpedálra lépett és az erőszakos határáttörések megakadályozására, vagy legalábbis lassítására egyfajta terelősáv gyanánt kialakított beton virágtartók és fapadok közé hajtott, majd körülbelül 60-70 kilométer/órás sebességgel áttörte a határsorompót. A sorompó előtt szolgálatot teljesítő két határőr, T. József járőrvezető és T. Tamás, észlelve a határáttörési szándékot és erre parancsot kapva, AK-47-es gépkarabélyukból tüzet nyitottak a buszra. A lövéseket a vezetőfülkére, a szélvédő kormány fölé eső részére és a busz bal oldalára, illetve bal első kerekére adták le. Pintért azonban nem találták el. T. Tamás úgy látta, hogy a buszvezető „szorosán ráhajolt a kormányra”,²³ míg Pintér később úgy magyarázta a kritikus pillanatokat, hogy tudta, lőni fognak rá, ezért „lehúzódt az ülésre”, hogy elkerülje a torkolattüzet.²⁴ A busz az osztrák oldalon is áttörte a sorompót. A magyar határőröknek ekkor be kellett szüntetniük a tüzet, hiszen, ha átlóttek volna az osztrák oldalra, akkor határrendsértést követtek volna el. Az osztrák határőrök sem tudták egykönnyen feltartóztatni a buszt. Csak negyvenhárom kilométerre a határállomástól, az osztrák felségterület mélyén, Schwechat település belterületén tudta megállítani az osztrák csendőrség alakulata. Tudjuk azt is, hogy Pintérral szemben erőt alkalmaztak, kirángatták a buszból, földre teperték, és eközben meg is sérült. Innen Grazba szállították, két napig fogva tartották,²⁵ majd a traiskircheni menekülttáborban helyezték el.

Pintér katonatársai és barátai által adott tanúvallomások alapján minden kétséget kizáróan kijelenthető, miszerint senkinek nem beszélt arról, hogy dezertálni akar, nem tett erre vonatkozó konkrét utalásokat,²⁶ még a közvetlen családtagjai, a szülei és a testvérei sem számítottak rá, hogy elszökik a hadseregből és elhagyja az orszá-

²² D. Károly határőr kihallgatási jegyzőkönyve. Hegyeshalom, 1980. április 10. ÁBTL, 3.1.9., V-162.153. sz. 122-124. – K. Gyula határőr kihallgatási jegyzőkönyve. Hegyeshalom, 1980. április 10. Uo. 125-127.

²³ T. József határőr kihallgatási jegyzőkönyve. Hegyeshalom, 1980. április 10. Uo. 132-134. – T. Tamás határőr kihallgatási jegyzőkönyve. Hegyeshalom, 1980. április 22. Uo. 155-158.

²⁴ A Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság III/II. Osztályának kivonata H. Tibor győri lakos kihallgatási jegyzőkönyvéből. Győr, 1981. január 26. ÁBTL, 3.1.5., O-17.973. sz. 212-214.

²⁵ Uo.

²⁶ Ld. pl. V. Zoltán honvéd kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 1. ÁBTL, Hálózati, operatív és vizsgálati iratok, A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék, Vizsgálati dossziék (3.1.9.), V-162.153. sz. vizsgálati dosszié. 100-102. – V. Gyula

got.²⁷ A magyar külügyi és rendvédelmi szervek illetékesei csak lassan rakták össze a „mozaikkockákat”. Március 26-án 10.20-kor átment a magyar oldalra Herbert Sauer, az osztrák belügyminisztérium burgenlandi tartományi biztonsági igazgatója, aki nyilatkozatot tett arról, hogy a buszt visszaadják és határrendsértés nem történt. Az elkövetőt nem nevezte meg, csupán annyit közölt, hogy az illető nem tartozik a határőrség állományába.²⁸ Az osztrák távirati iroda, az APA²⁹ aznap 11.05-kor adta ki az első rövid hírt a rendkívüli határeseményről, amelyből annyit lehetett csak kihámozni, hogy a busz vezetője egy katona, aki egyedül volt a járművön.³⁰ Az APA második híradása egy és negyed órával később, 12.20-kor jelent meg az éterben. Ebben a korábbi tudósításhoz képest annyi újdonság volt, hogy a sofőr menedékjogot kért Ausztriától, a nevét ugyanakkor még nem tették közzé.³¹ Az autóbust az osztrák szervektől Bárány Imre ezredes, a Határőrség Országos Parancsnoksága (HOP) Felderítési Osztályának vezetője vette át háromnegyed egykor. Ekkor állapították meg, hogy a járművet a menetirány szerinti bal oldalán és az elején összesen hét lövés érte.³²

A Sótér Árpád ezredes az MN 2. KAFÉV parancsnoka által 26-án 16.30-kor kiadott elfogatóparancs, majd a 27-i, már említett osztrák sajtótudósítások alapján a Tóth Imre vezérezredes, a határőrség országos parancsnoka által a Külügyminisztériumnak március 27-én megküldött titkos tájékoztató nevezte meg először Pintér Szabolcs sorállományú honvédet elkövetőként.³³ A Magyar Távirati Iroda és a magyar sajtóorgánumok – nyilván a politikai vezetés intenciójára – semmit nem közöltek az incidensről, a magyar kormányzat, annak különösen kínos mivolta miatt, igyekezett eltussolni az ügyet a közvélemény előtt. A magyar közvéleményt ugyanakkor nem lehetett teljesen elszigetelni a külföldi hírforrásoktól. Noha Pintér már március

honvéd kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 1. Uo. 103–105. – V. Imre honvéd kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 2. Uo. 106–108.

²⁷ Varga István rendőr alezredesnek, a BM III/IV-6/C Alosztálya operatív főnyomozójának jelentése. Budapest, 1980. május 7. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 135–136.

²⁸ Váradi Gyula százados, katonai ügyész jelentése. Győr, 1980. március 26. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 7–8.

²⁹ APA = Austria Presse Agentur.

³⁰ Az APA 11.05 órás jelentésének magyar nyelvű leirata. Budapest, 1980. március 26. MNL OL, XIX–J–1–j, 1980/32. dob., 00213/9/1980. sz.

³¹ Az APA 12.20 órás jelentésének magyar nyelvű leirata. Budapest, 1980. március 26. Uo.

³² Makuczi Ottó őrnagy, vezető ügyeletes összefoglaló jelentése. Budapest, 1980. március 26. ÁBTL, 3.1.5., O– 17.973. sz. 35–37.

³³ Tóth Imre vezérezredes, a BM Határőrség országos parancsnokának tájékoztató feljegyzése Sztankovics Imre, a Külügyminisztérium Igazgatási Főosztálya vezetője számára. Budapest, 1980. március 27. MNL OL, XIX–J–1–j, 1980/32. dob., 00213/9/1980. sz.

27-én, Grazból küldött egy levelet az édesanyjának,³⁴ a családtagjai nem abból, hanem a Szabad Európa adásaiból, 28-án értesültek először arról, hogy mi történt vele.³⁵

Pintér Szabolcs ügyében a hivatalos eljárás, amit a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztálya folytatott le, viszonylag gyorsan lezárult. Huszonkilenc tanút hallgattak meg, az illetékes katonai és rendőri parancsnokoktól különjelentéseket kértek be, továbbá főként a határáttörés körülményeinek minél precízebb rekonstruálására igazságügyi szakértőket (statikai, ballisztikai stb.) is bevontak a vizsgálatba. A belügyi szervek 1980. május 21-én kezdeményezték a Pintérről szembeni „hivatalos” nyomozás befejezését, illetve vádemelési javaslattal az ügy átadását a Katonai Főügyészségnek.³⁶ A Katonai Főügyészség a meglévő nyomozati anyag alapján, a Belügyminisztérium vádemelési javaslatában foglaltakkal egyetértve, már június 10-én beterjesztette a vádiratot.³⁷

A hivatalból kirendelt védő nem tett érdemi észrevételt a vádirattal szemben, így a Budapesti Katonai Bíróság július 10-én kihirdette az ügyben hozott, KB. II. 021/1980. számú ítéletét. A joghatóság Pintér – távollétében – háromrendbeli bűnösnek mondta ki a büntető törvénykönyv (Btk.) 343. paragrafusának 3. bekezdésébe ütköző „külföldre szökés”, a Btk. 327. paragrafusának 1. pontjába ütköző és a 2. bekezdés a) alpontja szerint minősülő „jármű önkényes elvétele”, illetve a Btk. 324. paragrafusának 1. bekezdésébe ütköző és a 4. bekezdés a) pontja szerint minősülő, „jelentős kárt okozó rongálás” vétségében. Halmazati büntetésül tizenöt évi szabadságvesztésre mint főbüntetésre, illetve tíz évre a közügyektől eltiltásra és teljes vagyonekbobzásra mint mellékbüntetésre ítélte. A szabadságvesztést börtönben kellett végrehajtani. Mindemellett összesen 102 734 forint összegű kártérítésre kötelezte a vádlottat, amit a Külügyminisztériumnak és a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnokságának kellett volna megfizetnie.³⁸

³⁴ Pintér Szabolcs levele P. J.-nének. Graz, 1980. március 27. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 178.

³⁵ Pintér egyik családtagja, Sz. F. tanúsága szerint ismerősök jöttek hozzájuk, akik elmondták nekik, hogy mit hallottak a Szabad Európa Rádióban. Sz. F. levele Pintér Szabolcsnak. Győr, d. n. Uo. 304–306.

³⁶ Zsótér Sándor rendőr alezredes, a BM III/1-C Alosztálya vezetőjének átírata Karasz Lajosnak, a BM állambiztonsági miniszterhelyettesének. Budapest, 1980. május 21. Uo. 338–341.

³⁷ Takács László ezredes, a Katonai Főügyészség főosztályvezető-helyettese által elkészített vádirat. Budapest, 1980. június 10. Uo. 365–367.

³⁸ A Budapesti Katonai Bíróság KB II. 021/1980. sz. ítélete. Budapest, 1980. július 10. Uo. 368–370. – A BM Vizsgálati Osztályának határozata értelmében a hatóságok zár alá vették a Pintér család győri házában – a Szabolcs tulajdonrészét képező – egyharmadát. Zsótér Sándor által aláírt határozat a győri családi ház egyharmadnyi tulajdonrészének zár alá vételéről. Budapest, 1980. április 25. Uo. 53–54. – A pénzbüntetés összege két tételből tevődött össze. A Külügyminisztérium által benyújtott igazolások alapján 82 000 forintot tett ki a szovjet nagykövetség megrongálódott

A LEHETSÉGES MOTIVÁCIÓK

Pintér ügyében a hivatalos vizsgálati eljárás mellett egy másik nyomozás is folyt. 1980. március 31-én a Belügyminisztérium Katonai Elhárító Csoportfőnökségének (III/IV.) 6. Osztálya³⁹ Tóth Ernő osztályvezető aláírásával konspiratív körözést és nyomozást rendelt el Pintérral szemben, „Sorompós” fedőnévvel önálló K-dossziét nyitottak a nyomozati adatok begyűjtésére. A nyomozás egyik legfőbb céljával a szökést motiváló és elősegítő körülmények felderítését és elemzését tűzték ki.⁴⁰ A konspiratív nyomozati dossziéból összerakható Pintér személyiségprofilja, ennek most három vonását emelem ki.

Először is az ismerősei és családtagjai Pintért alapvetően nyughatatlan természetű fiatalemberként jellemezték, aki nem tud lecövekelni egy helyen, ahogy az édesanyja megfogalmazta, a fiának „állandó menniakarása” volt. Szeretett kirándulni, szinte ösztönszerűen állandóan változásra, új felfedezésekre, új élményekre vágyott. Mire bevonultatták a hadseregbe, már az egész országot bejárta,⁴¹ a számára engedélyezett útlevelemmel pedig eljutott a legtöbb szocialista országba, így Romániába, Bulgáriába, Csehszlovákiába és Lengyelországba.⁴² Valószínű, hogy már ekkoriban is foglalkoztatta az ország elhagyásának gondolata. Amikor a Soproni Postaigazgatóságon dolgozott, akkor járt turistaúton Bulgáriában, s az egyik kollégája, H. Imre szerint

autobuszának javítási költsége. Varga Györgynek, a Külügyminisztérium Titkársága vezetőjének átírata Weber Gyulának. Budapest, 1980. május 19. Uo. 227. – A határállomáson leszakított sorompó miatt keletkezett kár összegét 20 734 forintban állapították meg. Itt jegyzem meg, hogy az Ikarus székesfehérvári gyáregységében addigra meg is javították a buszt, felújították a karosszéria sérült részeit, s kicserélték a szélvédőjét.

³⁹ Tanulmányomban a BM III. Főcsoportfőnöksége egyes szervezeti egységeinek (csoportfőnökség, osztály, alosztály) megjelölésére magam is a korabeli szervezeti struktúrában bevett szám- és betűjeleket (római szám, arab szám, nagybetű) használom. Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1962. évi határozata nyomán alakították ki a BM-ben a magyar állambiztonsági szervezetnek azt a formáját, amely kisebb-nagyobb módosításokkal egészen a rendszerváltozásig működött. A tanulmányban leggyakrabban említett szervezeti egységek neve és feladatköre: III/I. (Hírszerző Csoportfőnökség), III/I-2. (Külföldi Elhárító Osztály), III/IV. (Katonai Elhárító Csoportfőnökség), III/IV-6. Osztály (elhárítás az MN háterszági parancsnokságai területén), III/IV-7. Osztály (elhárítás a határország területén), III/1. (Vizsgálati Osztály), III/1-C (Katonai Vizsgálati Alosztály). Részletesen ld. CSEH Gergő Bendegúz: A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlat, 1945–1990. In: *Trezor 1. A Történelmi Hivatal Évkönyve*. Szerk. GYARMATI György. Budapest, Történelmi Hivatal, 1999. 73–90.

⁴⁰ Tóth Ernő rendőr ezredes határozata. Budapest, 1980. március 31. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 17–18.

⁴¹ P. J.-né tanúvallomásának jegyzőkönyve. Győr, 1980. április 9. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 154–156.

⁴² Pintér Szabolcs sorozási adatfelvételi lapja. Budapest, [1980. január 3.] ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 41–42.

Pintér azt tervezte, hogy ha az utazását Jugoszlávián keresztül engedélyezik, akkor nem tér haza, hanem kivándorol Nyugatra. Végül azonban csak Románián keresztül utazhatott, így a terve meghiúsult.⁴³

Másodsor, az ismerősök, családtagok és katonatársak jellemzései alapján Pintér nehezen fogadta el az autoritást, illetve a szigorú szabályrendszert. Az 1975 májusa és 1980 tele közötti bő négy és fél év során hat munkahelye volt, vagyis – s főleg a korszakra jellemző mesterkéltné egzisztenciális biztonság („bújtatott munkanélküliség”) körülményei közepette – feltűnően gyakran váltogatta az állásait. A leghosszabb ideig, mint említettük, a győri Volán vállalatnál dolgozott, valószínűleg itt találta meg leginkább a számítását.⁴⁴ A források beszámolnak arról, hogy egy-egy esetben voltak enyhébb összetűzései a főnökeivel a szolgálati szabályok megszegése miatt, de ezek soha nem voltak olyan horderejűek, amelyek komolyabb következményekkel jártak volna.⁴⁵ Érthető, ha egy ilyen személyiség a hadseregben, ahol a parancsuralmi rendben maximális fegyelmet, alávetettséget és szolgálatkésztséget követelnek meg, s minden szabály- vagy szolgálatszegést keményen büntetnek, fokozott stressznek és konfliktusveszélynek van kitéve. R. Mihály honvéd szerint Pintért különösképp tartották a hadseregben, amiért gyakran kivonta magát a munkából és a kollektívából. A társai ezért többször szemrehányást tettek neki, s emiatt előjárói is nemegyszer felelősségre vonták, huzamosabb időn át nem engedték kimaradásra, eltávozásra.⁴⁶ Amikor kiderült, hogy egyelőre nem biztosítanak számára buszt a 23. Építésvezetőségénél, Pintér megtagadta a rá bízott segédmunka elvégzését. Ezt a parancsmegtagadást az egyik felettesének köszönhetően viszonylag könnyen elsimították,⁴⁷ ugyanakkor a források egyöntetű tanúsága szerint ettől kezdve még a szokásosnál is zárkózottabb lett.⁴⁸ A lelki problémáit magába fojtotta. Ezekről egyedül a másodunokatestvérének, H. G.-nek küldött leveleiben tett említést, amelyek megítélésem szerint perdöntő jellegűek, ugyanis leírta bennük, hogy nehezen illeszkedett be a hadseregben, nagyon elfáradt a kiképzés alatt, s 5-6 kilót fogyott.⁴⁹ Joggal fel-

⁴³ Hegedüs László rendőr ezredes tájékoztató feljegyzése Tóth Ernő rendőr ezredesnek. Győr, 1980. március 31. Uo. 105–107.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ 1978. június 15-én, amikor a Soproni Postaigazgatóságon dolgozott, egy ízben jogosulatlanul vett igénybe egy tehergépkocsit, ezért fegyelmi eljárást indítottak ellene, melynek végén „szigorú megrovásban” részesítették. F. János, a Soproni Postaigazgatóság szállítási üzemenvezetője vallomásának jegyzőkönyve. Győr, 1980. április 8. Uo. 146.

⁴⁶ R. Mihály honvéd szolgálati jelentése. Budapest, 1980. március 27. Uo. 49–51.

⁴⁷ V. Zoltán honvéd szolgálati jelentése. Budapest, 1980. március 26. Uo. 53–54.

⁴⁸ V. Zoltán honvéd kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 1. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 100–102.

⁴⁹ H. G. kihallgatási jegyzőkönyve. Győr, 1980. április 9. Uo. 150–151.

tételezhetjük, hogy Pintér meglehetősen kiforratlan kivándorlási szándéka a sorkatonai szolgálat idején, és különösen annak utolsó 3-4 hetében erősödött fel a végletekig, ekkor jutott el az elhatározásig. A megígért buszvezetési lehetőség visszatartása miatt elveszítette azt a minimális perspektívát is, amibe a sorkatonai szolgálata idején belekapaszkodhatott, a kimaradások megvonása miatt pedig úgy érezte, hogy sarokba szorították.

Harmadszor, de nem utolsósorban, Pintér tettében más érzelmi motiváció is felfedezhető. Mind a korábbi munkahelyein dolgozó munkatársai, mind katonatársai azt állították róla, hogy soha nem politizált, nem foglalt állást politikai kérdésekben.⁵⁰ Nem volt sem a KISZ, sem az MSZMP tagja,⁵¹ a hadseregben tartott politikai foglalkozásokon is inaktivitást tanúsított.⁵² Ha azonban megnézzük családjá történetét, akkor azt, hogy „nem politizált”, úgy fordítanánk le, hogy sem a rendszer mellett nem exponálta magát, sem rendszerellenes kijelentésekre nem ragadtatta magát, alapvetően egy teljesen apolitikus fiatal benyomását keltette.

Apja, P. J. 1932 és 1949 között kereskedőként dolgozott, bornagykereskedése volt, egy társával Ausztriába exportáltak magyar borokat. Noha a rendelkezésünkre álló iratokban nem találtunk erre vonatkozó egyértelmű utalást, nyilvánvaló, hogy kereskedését államosították. Ezt követően is az állami kereskedelmi szférában próbált boldogulni. A forradalom idején, 1956. október 24-ig Tatabányán dolgozott a Bányászellátó Vállalat boltvezetőjeként, majd 1956. október 29-től 1957. november 4-ig a győri Élelmiszeripari Kisvállalatnál, utána ugyancsak boltvezetőként és pince-mesterként kereste kenyerét különböző állami kisvállalatoknál. Utolsó munkahelye 1968–1976 között a Győrszentiváni Mezőgazdasági Termelészövetkezet győri borozója volt. Ez volt Pintérék „családi vállalkozása”, itt dolgozott édesanyja, és 1976 után, már nyugdíjasként, édesapja is.⁵³ A sorkatonai felvételi adatlapján arra a kérdésre, hogy közvetlen hozzátartozói közül volt-e büntetve valaki, Pintér Szabolcs először „nem”-et írt be, de ezt áthúzta, és szó szerint a következőket jegyezte be: „1956 apám, internálva, pár hónap, ellenforradalmi tevékenységért gyanúsítva.”⁵⁴ A konspiratív nyomozás folyamán Pintér apját is priorálták, ám a BM nyilvántartá-

⁵⁰ Ezt több rendőrségi jelentés is egyöntetűen megállapította. Ld. pl. Hegedüs László rendőr ezredes tájékoztató feljegyzése Tóth Ernő rendőr ezredesnek. Győr, 1980. március 31. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 105–107. – Varga István összefoglaló jelentése Pintér Szabolcs kapcsolatairól. Budapest, 1980. június 3. Uo. 22–23.

⁵¹ Pintér Szabolcs sorozási adatfelvételi lapja. Budapest, [1980. január 3.]. Uo. 41–42.

⁵² V. Zoltán honvéd kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 1. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 100–102.

⁵³ Slánic Károly rendőr főhadnagynak, a Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság nyomozójának jelentése P. J.-ről. Győr, 1980. április 21. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 132–133.

⁵⁴ Pintér Szabolcs sorozási adatfelvételi lapja. Budapest, [1980. január 3.]. Uo. 41–42.

sában semmit nem találtak arról, hogy a forradalom idején „kompromittálódott” volna, s ezért később internálták vagy büntették volna. Itt érdemes megemlíteni, hogy a Pintér családnak három rokona is Nyugatra emigrált: a nagybátyja, id. R. L., a nagybátyja egyik fia, R. F., és a nagybátyja testvére, dr. R. J. Elsőként közülük az utóbbi, dr. R. J. hagyta el az országot 1956-ban. Ő Svájcban telepedett le. Őt követte R. F. 1969-ben,⁵⁵ majd 1975-ban, tehát öt évvel Pintér szökése előtt id. R. L., akik ugyancsak az alpesi országban eresztettek gyökeret.⁵⁶ Mindezek alapján nem nehéz feltételeznünk, hogy a Pintér család nem szimpatizált a szocialista rendszerrel s szűk családi körben beszélgettek is erről, ennek lenyomatát Pintér lélekben magával hordta. Amikor Ausztriában elfogták, az első kihallgatása során szökése motivációjaként ő maga hozta fel, hogy származása miatt hátrányos megkülönböztetés érte őt a Magyar Néphadseregben.⁵⁷

Sajnos nem rendelkezünk arra vonatkozó adatokkal, hogy a nagy nyugati országok vagy a szocialista országok budapesti képviselői mekkora járműparkot tartottak fenn. Pintér éppenséggel ellophatott volna egy buszt vagy kisbuszt az amerikai nagykövetségről vagy az NDK missziójáról is. Ám ő a szovjet nagykövetséget szemelte ki magának, s amint egy forrásból egészen eklatánsan kiderül, ez egy tudatos és célirányos választás volt a részéről, ugyanis figyelte a nagykövetség épületét, s amikor ellopta a buszt, az már a harmadik alkalom volt, amikor a képviselőnél járt.⁵⁸ Ezt minimum a meg szállóknak adott „fricskaként” interpretálhatjuk, a kiváló buszvezető Pintér szemében pedig egy különleges trófea lehetett.

HOGYAN JUTOTT BE A SZOVJET NAGYKÖVETSÉG TERÜLETÉRE?

A magyar állambiztonsági szervek nyomozásának egyik kulcskérdése volt annak kiderítése, hogy voltak-e segítői Pintérnek úgy a nagykövetség területére való behatolásnál, mint a dezertálás végrehajtásánál és a határőrállomáson való átjutásnál. A budapesti szovjet külképviseleteken és az azokhoz tartozó intézményekben, a nagykövetségen, a kereskedelmi kirendeltségen és a budapesti szovjet iskolában ekkori-

⁵⁵ Varga István összefoglaló jelentése Pintér Szabolcs kapcsolatairól. Budapest, 1980. június 6. Uo. 24–26.

⁵⁶ Thomann János századosnak, a BM III/IV-6/C Alosztálya felderítési főtisztjének intézkedési terve. Budapest, 1981. január 7. Uo. 208–210.

⁵⁷ MARGL, 1980. Továbbá: Bus durchbrach Grenzbalken. Ungar erst nach 58 Kilometern in Schwechat gestoppt. *Volksstimme*, 1980. március 27. 5.

⁵⁸ A Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság III/II. Osztályának kivonata H. Tibor győri lakos kihallgatási jegyzőkönyvéből. Győr, 1981. január 26. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 212–214.

ban tizennyolc magyar állampolgárságú személyt alkalmaztak különféle technikai és adminisztratív munkakörökben (gondnok, takarítók, gépszerelők, irodai dolgozók). Két sofőr is volt közöttük. Az egyik éppen a nagykövetség buszsofőrje volt, a másik pedig a kereskedelmi kirendeltség gépkocsivezetője.⁵⁹ Mivel az ominózus éjszakán a busz feltankolva parkolt az udvaron, illetve az indítókulcsai és a forgalmi engedélye is bent voltak a vezetőfülkében,⁶⁰ és tegyük hozzá, az ajtaja nem volt bezárva, továbbá a kereskedelmi kirendeltség gépkocsivezetőjéről köztudott volt, hogy rendszeresen szovjetellenes kijelentéseket tesz, s két disszidált rokona él az NSZK-ban és Kanadában, a gyanú könnyen a sofőrökre terelődött. A szovjet „elvtársak” minden tőlük telhető segítséget megadtak a magyar állambiztonsági szervek nyomozásához, hozzájárultak ahhoz is, hogy ellenőrizzék a külképviselet magyar állampolgárságú személyi állományát.⁶¹ Az operatív nyomozás azonban végül arra a következtetésre jutott, hogy nem volt rokonni vagy ismerősi kapcsolat Pintér és az említettek között, semmilyen adatot vagy nyomot nem találtak, ami arra utalt volna, hogy a szovjet nagykövetség magyar állampolgárságú alkalmazottai közül bárki segítséget nyújtott volna az autóbusz ellopásához.⁶²

A nagykövetség Lendvay utca – Bajza utca – Népköztársaság útja által határolt épülettömbjénél aznap éjjel, éjféltől 4.00-ig szolgálatban lévő két kormányőr, G. Gyula szakaszvezető és K. Lajos tizedes volt. Az őrbódéjuk a Népköztársaság útjára néző épületfronton állt, míg a nagykövetség gépkocsiparkolója és annak udvara, ahol az autóbusz parkolt, a Lendvay utca felé eső részen. A vallomásukban mindketten egyöntetűen elmondták, hogy ha ők a Népköztársaság útja felé eső részen tartózkodnak, akkor a másik oldalt nem látják, s így a Lendvay utca felől, a kerítésen keresztül illetéktelenek behatolhatnak a külképviselet területére. G. Gyula azt is sejtette, hogy ezt hogyan lehet megtenni: „Annál is inkább, mert a drótkerítés, illetőleg vaskerítés alsó részénél kiugró kőpárkány húzódik.”⁶³ K. Lajos viszonylag részlete-

⁵⁹ Weber Gyula ezredesnek, a BM III/1. Osztálya vezetőjének átirata Szabó Pál őrnagynak, a BM III/II-11/B Alosztálya vezetőjének. Budapest, 1980. május 15. Uo. 143–144.

⁶⁰ Varga István rendőr alezredesnek, a BM III/IV-6/C Alosztálya operatív főnyomozójának értékelése „Leskó József” fedőnevű titkos megbízott 1980. június 19-i jelentéséhez. Budapest, 1980. június 21. Uo. 163–164. – Egy másik iratból kiderül, hogy ez a nagykövetség „készenléti busza” volt. Varga Gyula százados, győri katonai ügyész jelentése. Győr, 1980. március 26. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 7–8. Vagyis egyáltalán nem zárható ki, hogy szabályszerű volt, miszerint nem a garázsban, hanem az udvaron parkolt forgalmi engedéllyel és indítókulccsal.

⁶¹ Weber Gyula átirata Szabó Pálnak. Budapest, 1980. május 15. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 143–144.

⁶² Varga István operatív jelentése. Budapest, 1980. december 18. Uo. 205.

⁶³ G. Gyula rendőr szakaszvezető kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 2. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 109–112.

sebben ecsetelte azt is, hogy hogyan lehet kinyitni az udvarra nyíló vaskaput. Érdeemes ezt szó szerint is idézni: „[...] a nagykövetség Lendvai [sic!] utcai gépkocsi ki-, illetve bejáratán egy 180-190 centiméter magas kétszárnyú vasrácsos kapu van. Ez a vaskapu egy sima zárral van felszerelve. A vaskapu egyik szárnyára egy fémretesz van felhegesztve, ezzel tudják a két szárny becsukása után rögzíteni a kaput. Véleményem szerint ennek a retesznek az elmozdításával, hiába van kulccsal bezárva a kapu, [az] bármikor kinyitható.”⁶⁴ Mindebből le lehet vonni azt a következtetést, hogy amennyiben Pintérnek lehetősége nyílt arra, hogy huzamosabb ideig szemmel tartsa a tömb Lendvai utca felé nyíló kapujánál a gépjárművek és személyek mozgását, a ki- és beléptetés rendjét, kifigyelhette, hogy a kőpárkányra ágaskodva átmászhat a vas- és drótkerítésen, és a retesz elmozdításával könnyűszerrel kinyithatja az egyébként zárva lévő vaskaput is. Talán nem mellékes ebből a szempontból, hogy Pintér egy kifejezetten magas termetű, nyurga fiatalember volt.

A releváns orosz levéltári források hiányában nem tudjuk megítélni, hogy a budapesti szovjet nagykövetségre, annak személyi állományára és konkrétan Vlagyimir Pavlov nagykövet⁶⁵ személyére nézve ez a rendkívül kínos és precedens nélküli esemény – a világ szuperhatalmának teljes diplomáciai és rendőri védelemben részeseülő egyik külképviseletéről könnyűszerrel eltulajdonítottak egy drága járművet – milyen konzekvenciákkal járt. Az ügy üzenete és tanulsága világos lehetett Moszkvában is: a budapesti szovjet nagykövetség épületegyüttesének védelme a legelemibb biztonsági követelményeknek sem felel meg. K. Lajos tanúvallomásából megtudjuk, hogy a nagykövetségen azon az éjszakán is egy ügyeletes teljesített szolgálatot.⁶⁶ Fontos megemlíteni, hogy miután Pintér beült a vezetőfülkébe, egy ideig melegítette a busz motorját, G. Gyula is a motor berregését hallva indult el az őrbódétól a Lendvai utca irányába. Fogós kérdés, hogy vajon a nagykövetség ügyeletes miéért nem észlelte, hogy zajhatással járó (a busz motorjának járatása) mozgás van a nagykövetség udvarán belül, majd miéért nem vette észre, hogy az udvar kapuja órákon keresztül tárva-nyitva áll.⁶⁷ Erre két kézenfekvő feltételezést fogalmazhatunk meg. Ha ébren volt, és észlelte az udvarról beszűrődő zajt, maga sem tulajdonított neki jelen-

⁶⁴ K. Lajos rendőr tizedes kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 2. Uo. 113–115.

⁶⁵ Vlagyimir Jakovlevics Pavlov (1923–1998) pártfunkcionárius, diplomata. 1962–1965 között az SZKP Moszkvai Városi Pártbizottságának titkára, 1965-től 1971-ig másodtitkára. 1971. március 18-tól 1982. január 18-ig budapesti, 1982–1985 között tokiói nagykövet. 1985–1989 között a Szovjetunió Állami Turisztikai Bizottságának elnöke.

⁶⁶ K. Lajos rendőr tizedes kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 2. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 113–115. Valószínűleg az éjszakai ügyeletes nem a külképviselet diplomáciai státusú munkatársa, hanem a Szovjetunióból Budapestre delegált technikai vagy biztonsági személyzet tagja volt.

⁶⁷ G. Gyula rendőr szakaszvezető kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 2. Uo. 109–112.

tőséget, úgy vélhette, hogy a nagykövetségi alkalmazottak valamelyike indította be a motort, és ezt nem ellenőrizte. A másik az, hogy végig aludt az éjszaka folyamán. Ha tehát a nagykövetségen „fejek hullottak”, akkor legalább az aznap éjjel ügyeletesi szolgálatban lévő személyt elmarasztalták, sőt nagyon valószínű, hogy hazarendelték Moszkvába.

Biztos, hogy a nagykövet, ha csorba is esett a renoméján, kisebb megrovással egyetemben, összességében véve „megúsztá” az esetet, ugyanis nem tört meg a diplomáciai karrierje: a hosszú, több mint tizenegy éves budapesti szolgálati ideje úgy ért véget 1982. január 18-án, hogy már elnyerte a kinevezését a budapestinél némileg nagyobb presztízsűnek számító tokiói szovjet külképviselet élére.⁶⁸ Pavlov igyekezett a felelősséget a magyar külügyi és belügyi szervekre hárítani: azt állította, hogy a nagykövetség nem jutott elegendő információhoz az ügyben, illetve a misszió épülettombje előtt posztoló kormányőrök súlyos mulasztást követtek el.⁶⁹ Úgy vélem, hogy ez utóbbi állításban van némi igazság. Igaz, hogy a nagykövetség épületéből kilépő, diplomáciai immunitást élvező személyek és a kiálló járművek tekintetében semmilyen intézkedési jogkörük nem volt, ugyanakkor egyik fő feladatuk a nagykövetségi épületkomplexum biztonságának védelme, többek között az illetéktelen személyek behatolásának megakadályozása lett volna. Márpedig a képviselet udvarára aznap hajnalban egy illetéktelen személy hatolt be kívülről, és ezt nem akadályozták meg. Önmagában véve akkor is ez a tényállás, ha a behatolást nem vették észre, és így nyilván nem is tudták azt megakadályozni. Joggal vethető fel, hogy ha észlelték azt, hogy a nagykövetség udvarának kapuja még hosszú ideig nyitva maradt, azt miért nem jelezték a képviselet ügyeletesének, akivel – elvileg – állandó rádióösszeköttetésben voltak. Ha ezt megtették volna, az ügyeletet teljesítő személy, még akkor is, ha ez hirtelenjében egészen valószínűtlennek és hihetetlennek tűnt, konstatálhatta volna, hogy nagy baj van, mert eltűnt a busz az udvarról. Így a rendszám alapján még időben ki lehetett volna adni a körözést a járműre.

HOGYAN SZÖKÖTT MEG A LAKTANYÁBÓL?

A fennmaradt források segítségével erre a kérdésre meglehetősen egyértelmű választ tudunk adni. A Dobó István laktanya őrzésvédelmének hiányosságairól megdöb-

⁶⁸ *Goszudarsztvennaja vlasztyi SZSZSZR. Viszsie organi vlasztyi i upravlenyija i ih rukovogyityeli 1923–1991. Isztoriko-biograficseszkij szpravocsnyik.* Szoszt. IVKIN, Vlagyimir. Moszkva, ROSZSZPEN, 1999. 457.

⁶⁹ Benkei András átíratja Puja Frigyesnek. Budapest, 1980. április 1. MNL OL, XIX–J–1–j, 1981/140. dob. 00519/1981. sz.

benő képet fest K. László őrzető tanúvallomása, amit érdemes szó szerint idézni, többek között azért is, mert 1980. március 25-én 21.00 órától március 26-án 9.00 óráig ő volt a laktanya őrszolgálatának a vezetője: „[...] az objektum területét több helyen is meg lehet közelíteni anélkül, hogy ezt a felállított őrszemek észlelnék. Az objektum Dunakeszi út által határolt jobboldali részét az ott lévő sűrű fák és a domborzati viszonyok miatt a hozzá közelebb eső 1. számú őrhelyről éjszaka nem lehet belátni. A mozgási útvonala sem érinti ezt a terepszakaszt. Ezen a kerítésszakaszon található egy vasajtó, ami tudomásom szerint állandóan nyitva van, és itt közlekednek napközben a hivatásos állományúak azon tagjai, akik a nő, illetve a nőtlen tisztiszállón laknak. Az említett kaput az 1. számú őrhelyről ugyancsak nem lehet látni. Az objektum hátsó kerítésrészén található a sertéstelep, amelyet ugyancsak nem érint a 3. számú őrszolgálati útvonala, és éjszaka a toronyból sem látható ez a kerítésszakasz. Az elmondottak szerint az említett kerítésszakaszokon olyan személy, aki ismeri a laktanya területét, adott esetben észrevétlenül be-, illetve kijuthat az éjszakai órákban.”⁷⁰

Márpedig Pintér éppen olyan személy volt, aki jól ismerte a laktanya területét, pontosan tudta, hogy vannak „rések a falon”. Noha, mint említettem, senkivel nem osztotta meg az egyre jobban érlelődő elhatározását, egyszer, amikor egyik társával a laktanya udvarán sétálgattak, a drótkerítés és az őrszemek láttán tett egy meglehetősen epés – és a későbbiek szempontjából akár sorsszerűnek is tekinthető – megjegyzést: „Ha arra kerülne sor, ezektől nagyon könnyen meg lehetne lépni.”⁷¹ Wéber Gyula ezredes, a BM III/1-C Alosztályának (Katonai Vizsgálati Osztály) vezetője a dezertálást elősegítő körülményekkel kapcsolatban ugyancsak azt emelte ki, hogy a hatalmas területen, mintegy 31 hektáron elhelyezkedő épületkomplexum őrzése és védelme nem volt kielégítő. Az objektum kerítésvonalán belül az öröknek nem volt összefüggő mozgási útvonala, s legalább két helyen, a tiszti lakótelep és a sertéstelep mellett nem észlelheték a kerítésen történő esetleges behatolást.⁷² Sótér Árpád, a Magyar Néphadsereg 2. KAFÉV parancsnoka a Kárpáti Ferenc altábornagynak, a Magyar Néphadsereg politikai főcsoportfőnökének írt összefoglaló jelentésében ugyancsak levonta a következtetéseket az esetből. Addig még nem fordult elő szökés a laktanya területéről, ugyanakkor Pintér dezertálása precedenst teremtett, ezért elis-

⁷⁰ K. László őrzető kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 1. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 86–89.

⁷¹ V. Gyula honvéd kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 1. Uo. 103–105.

⁷² Wéber Gyula ezredes átírata Horváth Dezső vezérőrnagynak, a Magyar Néphadsereg beruházási és fenntartási főnökének. Budapest, 1980. május 26. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 149.

merete, hogy a laktanya négy őrtoronyban felállított őrhelye nem felel meg az objektum biztosítására vonatkozó elvárásoknak.⁷³

Miután Pintér hajnali 3.00 órakor a sertéstelep vagy a tiszti lakótelep felől beszökött a laktanyába, az elhelyezési körletébe ment, ahol már korábban regisztráltak, hogy nem érkezett vissza a kimaradási idejének végére. A körletügyeletes arra hivatkozva játszotta ki, hogy fertőző betegséget állapítottak meg nála az MN Központi Kórházában. Bement a hálósobájába, összeszedte a málhazsákját és a gyakorlóruháját, majd kiviharzott onnan. Kifelé menet azt állította az őt ismét kérdőre vonó ügyeletesnek, hogy a gyengélkedőre kell mennie. Előbbi felszólítását, hogy adja le a katonakönyvét, azzal hárította el, hogy mind a katonakönyvét, mind a holmiját fertőtleníteni kell. Mindez két-három perc alatt játszódott le, ugyanakkor Pintér végig higgadtan viselkedett, egyáltalán nem látszott izgatottnak, ami bizalmat ébresztett a körletügyeletesben, elhitte katonatársa közléseit, és azt gondolta, hogy szabályosan lépett a laktanya területére. Pintér nyilván kifelé is a tiszti lakótelepen vagy a sertéstelepen keresztül hagyta el az objektumot. A körletügyeletes a szokatlan esetet csak 5.00 óra előtt pár perccel hozta a laktanya ügyeletes tisztjének tudomására.⁷⁴ Pintért ekkor kezdték el keresni, hívták a gyengélkedőt, az MN Központi Kórházát, intézkedtek a felkutatására az egész laktanya területén, ezzel pedig rengeteg időt vesztek. Sótér Árpád 11.30-kor küldte el a felkutatási kérelmet a Budapesti Rendőr-főkapitányság IV. kerületi Kapitányságának, az elfogatóparancs kiadásáról pedig csak 16.30-kor intézkedett,⁷⁵ ám Pintér addigra már rég Ausztriában volt. A fenti ismeretek birtokában nyugodtan mondhatjuk, hogy „angolosan távozott” a laktanyából.

HOGYAN JUTOTT ÁT A HATÁRON?

A nyugati (és déli) határszélen létrehozott „vasfüggöny” genezise, illetve a „tiltott határátlépés”, mint társadalmi jelenség a Kádár-korszak történetének viszonylag jól feldolgozott területe, elsősorban Zsiga Tibor,⁷⁶ Bencsik Péter⁷⁷ és Orgoványi Ist-

⁷³ Sótér Árpád ezredes, az MN 2. KAFÉV parancsnokának átirata Kárpáti Ferenc altábornagynak. Budapest, 1980. március 31. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 39–42.

⁷⁴ R. Mihály honvéd kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest, 1980. április 1. Uo. 77–81.

⁷⁵ Sótér Árpád átirata Kárpáti Ferencnek. Budapest, 1980. március 31. Uo. 39–42.

⁷⁶ ZSIGA Tibor: *A „vasfüggöny” és kora*. Budapest, Hans Seidel Alapítvány, 1999. (A továbbiakban: ZSIGA, 1999.)

⁷⁷ BENCSIK Péter: *Kelet és Nyugat között. Államhatárok, úti okmányok, határátlépés Magyarországon és Csehszlovákiában (1945–1989)*. /Magyar történelmi emlékek. Értekezések/. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2019. – BENCSIK Péter: Tiltott határátlépések Magyarországon az 1950-es és 1960-as években. *ArchívNet*, 2021/6.

ván⁷⁸ munkáinak köszönhetően.⁷⁹ Ezek a szakmunkák érzékletesen bemutatják a háború után Magyarország déli és – a jelen írás szempontjából releváns – nyugati határain uralkodó állapotokat, részletesen kitérnek a határőrizet szervezetrendszerének újjáépítésére, a tiltott határtárlépés büntetőjogi szabályozására és arra is, hogy milyen gyakorlati következményekkel járt a határ lezárása a határövezetben fekvő települések életében. Zsiga Tibor felhívja a figyelmet arra, hogy a határsértési módszerek tekintetében a „vasfüggöny” történetében két korszakot lehet megkülönböztetni 1948–1950-től 1965-ig, illetve 1965–1971-től 1989-ig. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1965. május 11-i ülésén hozott határozatot a nyugati határszél aknamentesítéséről, és az új, a csehszlovák minták alapján Sz-100-as rendszernek nevezett, jelzőrendszerrel ellátott műszaki határzár létrehozásáról, amely teljes hosszában a magyar–osztrák határ magyar oldalán 1971-re készült el.⁸⁰ Ettől az időszaktól a tiltott határtárlépés legfőbb módszere a „mimikri” lett, vagyis a Magyarországról Ausztriába szökés akkor kecsegtetett sikerrel, ha az illető álcázni tudta magát, elrejtőzött, vagy hamis úti okmányokkal próbálkozott. Zsiga Tibor a „mimikri” három módszerére tér ki részletesen: 1.) gépkocsiban való elrejtőzés, 2.) hamis útlevél használata, 3.) a közúti határátkelőhelyeknél megállás nélkül, a sorompók áttörésével való átjutás.⁸¹

Pintér Szabolcs a „mimikri” minden bizonnyal leghatékonyabb módját választotta: egy számára diplomáciai védettséget biztosító autóbuszban „rejtőzött el”. Az 1961. április 18-án Bécsben aláírt, a diplomáciai kapcsolatokról szóló nemzetközi egyezmény 22. cikkelyének 3. pontja leszögezte: „A [külföldi diplomáciai – S. A.] képviselő helyiségei, azok berendezése, és az ott lévő egyéb vagyontárgyak, valamint a képviselő közlekedési eszközei [kiemelés tőlem – S. A.] mentesek a kutatás, igénybevétel, foglalás vagy végrehajtás alól.” Ez a nemzetközi jogi instrumentum 1980-ban már tizenöt éve a magyar jogrend immanens része volt, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1965. évi 22. számú törvényerejű rendelete ugyanis

⁷⁸ ORGOVÁNYI István: Menekülés a Vasfüggönyön át. Tiltott határtárlépések 1945 és 1950 között. *Betekintő*, 2017/1. 1–25. – ORGOVÁNYI István: Disszidálási kísérletek földön, vízen, levegőben 1950–1956. *Betekintő*, 2017/2. 1–19.

⁷⁹ Ld. még a *Rubicon* történelmi magazin 2019. évi 7., *Vasfüggöny 1948–1989* című tematikus számát. Ebben különösen az alábbi, alap kutatási eredményeket összegző cikkekre hívnám fel a figyelmet: GECSÉNYI Lajos: Vasfüggönytől vasfüggönyig, 1948–1957. Uo. 4–11. – TÓTH Imre: Frontváros vagy érintkezési pont? Sopron a vasfüggöny tövében, 1948–1989. Uo. 12–23. – ORGOVÁNYI István: Tiltott határtárlépési esetek a nyugati határon. Uo. 24–35. – GYARMATI György: A Vasfüggöny végnapjai 1989. Az állambiztonsági szervek alkonya Magyarországon. Uo. 44–56.

⁸⁰ ZSIGA, 1999. 50–58. – BENCsik, 2019. 292–293.

⁸¹ ZSIGA, 1999. 62–63.

1965. november 18-tól az ország területén is hatályba léptette.⁸² Pintér tehát legalább arra számíthatott, hogy Budapestről „észrevétlenül” el tud jutni Hegyeshalomig, és ott sem kell feltétlenül átszakítania két sorompót. A BM (Katonai) Vizsgálati Osztályának nyomozói eleinte azt feltételezték, hogy Pintér a laktanyát busszal a Váci úton, Vác irányába hagyta el. Ezért meghallgatták a közútrendészet két munkatársát, akik március 25-én 22.00 órától március 26-án 6.00 óráig a 2. számú főút Budapestről kivezető szakaszán teljesítettek szolgálatot. Ők azt állították, hogy ebben az időszakban nem láttak diplomáciai rendszámú buszt sem Budapestről kifelé, sem onnan befelé haladva.⁸³ Megítélésem szerint az ő meghallgatásuk eleve felesleges volt, s nem csak azért, mert mint később kiderült, Pintér nem is a pesti, hanem a budai oldalon, Szentendre felé hagyta el a fővárost,⁸⁴ hanem azért, mert a diplomáciai rendszámú buszt a magyar hatósági közegek – amennyiben nem kapnak jelzést, hogy lopott gépjárműről van szó – eleve nem tartóztathatták volna fel, nem kutathatták volna át, nem nyúlhattak volna be az utasterébe. Ez volt Pintér „trükkjének” a lényege.

Nem elhanyagolható mozzanat az sem, hogy március 26-a hajnalán Pintér katonai kimenőruházatban volt. Sem a szovjet nagykövetségnél posztoló kormányőr, sem a határőrök nem tudtak róla pontos személyleírást adni, annyit ugyanakkor megfigyeltek, hogy az illető zsávolyzöld inget viselt. Mint említettem, az APA második tudósítása nyilvánosságra hozta, hogy a határincidens után elfogott magyar állampolgár politikai menedékjogot kért Ausztriától. A Magyar Népköztársaság és az Osztrák Köztársaság között 1975. február 25-én megkötött kiadatási szerződés kifejezetten neki kedvezett ebben. Az egyezmény 4. cikkelye szerint ugyanis Ausztria automatikusan megtagadhatta a magyar állampolgár kiadatását, ha az – megítélése szerint – katonai bűncselekményt követett el.⁸⁵ Márpedig Pintér (katonai) státusa nyilvánvaló volt, a dezertálás ténye pedig a katonai bűncselekmény minősített esete, ami a kiadatás megtagadására predesztinálta az ügyben eljáró illetékes osztrák szerveket. Nem feltételezem, hogy a fenti két jogszabályt Pintér mélyrehatóan ismerte,

⁸² Ld. A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1965. évi 22. számú törvényerejű rendelete a diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés kihirdetéséről. *Magyar Közlöny*, 1965. november 18. 564–572. A 22. cikkely: 566.

⁸³ Szekszárdi Sándor rendőr törzsszázados feljegyzése N. József és V. Antal meghallgatásáról. Budapest, 1980. április 3. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 116.

⁸⁴ A Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság III/II. Osztályának kivonata H. Tibor győri lakos kihallgatási jegyzőkönyvéből. Győr, 1981. január 26. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 212–214.

⁸⁵ A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976. évi 18. számú törvényerejű rendelete a Magyar Népköztársaság és az Osztrák Köztársaság között Budapesten 1975. évi február hó 25. napján aláírt, a kiadatásról szóló szerződés kihirdetéséről. *Magyar Közlöny*, 1976. július 7. 675–680. A 4. cikkelyt ld. 676.

netán fejből konkrét cikkelyeket tudott idézni belőlük. Inkább általános ismeretei lehettek arra vonatkozóan, hogy a diplomáciai rendszámú gépjárművek valamiféle védettséget nyújtanak, s azok utasterébe a magyar hatósági közegek nem is nyúlhatnak be, illetve katonaszökevényként nagyobb eséllyel apellálhat az osztrák szervek jóindulatára. A kitervelt fufang nyilván csak akkor lehetett eredményes és sikeres, ha az akció kivitelezéséhez időt nyer, és amíg elér a határig, sem a szovjet nagykövetség, sem a magyar rendvédelmi szervek nem fognak gyanút, az érintettek, vagyis a Belügyminisztérium Kormányőrsége, a Magyar Néphadsereg, a közútrendészet s a határőrség nem kap arra vonatkozó bejelentést vagy jelzést, hogy szökött katona ül egy ellopott, diplomáciai rendszámú busz volánja mögött.

A korabeli rendvédelmi szakzsargonban „határkitörésnek” minősített illegális és erőszakos határátlépések a Kádár-korban nem számítottak ritkának a magyar–osztrák államhatár közüti átkelőhelyein, mint említettem, Zsiga Tibor a tipológiájában az egyik jellemző határsértési módszerként veszi számba. Az elektromos jelzőrendszer alkalmazását, miután teljes hosszában kiépült, és a határőrzés új rendjét a 40/1974. számú minisztertanácsi rendelettel szabályozták. Ez széles körű jogosultságot biztosított a határőrségnek. A határőrt fegyverhasználati jog illetve meg a tiltott határátlépés észlelése esetén, az elkövető átjutásának megakadályozására, elfogására, akár életének kioltására, a határőrségnél alkalmazott hivatalos szóhasználat szerint a „határsértő megsemmisítésére”. A fegyverhasználat a határőr számára nem csupán jog volt, hanem kötelesség is. Amennyiben a szolgálatos határőr elmulasztotta fegyverét használni, súlyos katonai büntetést követett el, és a hadbíróság járt el vele szemben.⁸⁶ A BM HOP a protokolljában is szabályozta a hasonló kísérletek megakadályozásával kapcsolatos eljárást. 1980. március 26-án egy 1977-ben kiadott szabályzat volt érvényben. Ebben az állt, hogy erőszakos cselekmény elhárítása érdekében, ha a helyzet úgy kívánja, a határőr felszólítás nélkül is alkalmazhat kényszerítő eszközöket, adott esetben a fegyverét is használhatja.⁸⁷

Annak érzékeltetésére, hogy a „határkitörés” mennyire nem volt ismeretlen elkövetési mód a határőrség számára, érdemes felidézni, hogy alig több mint két hónappal a Pintér által végrehajtott szökés után, 1980. május 30-án három magyar állampolgár ugyanezzel a módszerrel próbált átszökni a határon. Egy lopott gépjárművel – egy Budapesten, a Közvágóhíd közelében ellopott, török rendszámú nyerges vontatóval – a Sopron-Kelénpatak (Klingenbach) határátkelőnél 80-90 kilométer/órás sebességgel átszakították mind a belső, mind a külső korlátot, ám a magyar határ-

⁸⁶ ZSIGA, 1999. 58.

⁸⁷ Ld. *Határőrizeti szabályzat a határőrség sorállománya számára*. [Budapest], Belügyminisztérium Határőrség Országos Parancsnoksága, 1977. 166–167.

örök fegyverhasználatára és az ütközések miatt a sofőr elvesztette uralmát a gépjármű felett, az a határ melletti töltésre futott, majd a műúton keresztbe fordulva felborult úgy, hogy a pótkocsi hátsó része két méteres mélységben magyar területen maradt.⁸⁸ A kamion kabinjában tartózkodó és így az osztrák felségterületre „átcsúszó” három magyar személy közül kettőt, akik könnyebben sérültek meg, az osztrák határőrség szerint a magyar határőrök vitatható módon vettek őrizetbe, a volán mögött ülő férfit pedig súlyos sérülésekkel a miklósfalvi (nickelsdorfi) kórházba szállították.⁸⁹ A szakirodalmi adatok szerint az utolsó „határkitörési” esetre 1981. augusztus 21-én került sor: Sz. Zoltán szombathelyi lakos Lada típusú személygépkocsijával kitörést kísérelt meg, nem állt meg a határőrök jelzésére, ám a sorompónak ütközésekor szörnyethalt.⁹⁰

Pintér a „diplomáciai védettség” birtokában annál is inkább számíthatott a sikerre, mivel a hegyeshalmi FEP területére is előzetes kontroll nélkül kellett őt beengedni. Zsiga Tibor monográfiájában kiemeli, hogy 1971 után a nyugati határ közúti átkelőhelyeit kettős zsiliprendszerrel védték, s mind a két helyen ellenőrzést végeztek, ami éppen a kitörési kísérletek megakadályozását szolgálta.⁹¹ Az első sorompót („elősorompót”) a mellette lévő örgombában tartózkodó ügyeletes nyitotta fel gombnyomásra, egy elektromos rendszer segítségével, egy okmányellenőrző járőr pedig még a beléptetés előtt elvégezte az útlelvizsgálatot. 1980. március 26-án hajnalban ez utóbbi, D. Károly határőr volt, aki azt vallotta, hogy miután átengedte a diplomáciai rendszámú buszt, az a nagy köd miatt azonnal eltűnt a látóhatáráról, nem is látta, hogy beáll a gomba elé,⁹² noha a jármű a gombától 8 méterre állt meg.⁹³ Joggal feltételezhető, hogy a beléptetés rendszeréről és a diplomáciai rendszámú járművekkel kapcsolatos különleges eljárási rendről Pintérnek voltak ismeretei. Amikor a Soproni Postaigazgatóságon dolgozott sofőrként, előfordult, hogy éppen határállomásokra,

⁸⁸ Tóth Imre tájékoztató jelentése Sztankovics Imrének. Budapest, 1980. május 31. MNL OL, XIX–J–1–j, 1980/32. dob., 00213/20/1980. sz.

⁸⁹ Az osztrák határrendészeti szervek két NSZK-állampolgár tanúvallomása alapján azt állították, hogy a magyar határőrök határrendsértést követtek el, ugyanis a két férfit az osztrák felségterületet megsértve kényszerítették visszatérésre a határ magyar oldalára. A határrendsértésre hivatkozva az osztrák fél összehívta a Határeseményeket Kivizsgáló Magyar–Osztrák Bizottság rendkívüli ülését. A Határeseményeket Kivizsgáló Magyar–Osztrák Bizottság 22. ülésének jegyzőkönyve. Kismarton, 1980. május 30. Uo. 004028/1980. sz.

⁹⁰ ZSIGA, 1999. 63.

⁹¹ Uo.

⁹² D. Károly határőr kihallgatási jegyzőkönyve. Hegyeshalom, 1980. április 10. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 122–124.

⁹³ T. József határőr kihallgatási jegyzőkönyve. Hegyeshalom, 1980. április 10. Uo. 132–134.

Hegyeshalomba vagy Rajkára szállított munkásokat az ottani építkezésekre.⁹⁴ Amikor pedig a győri Volánnál dolgozott, menetrendszerinti távolsági járatokon teljesített szolgálatot, amelyekkel ugyancsak Győr-Sopron megye különböző településeire ingázott.⁹⁵ Így részben a személyes tapasztalatai, részben az utasaitól – akik között szolgálaton kívüli határőrök is lehettek – szerzett információk alapján tudomása lehetett arról, hogy a közúti határátkelőhelyeken a diplomáciai rendszámú járműveket automatikusan, ellenőrzés nélkül beengedik a FEP területére, hiszen az első zsilipnél, mind az okmányellenőrző járőr, mind az őrgomba ügyeletese előtt teljesen rutinosan és konstruktívan viselkedett.

AZ ÚZÖTT VAD

Ez a történet így utólag, negyven év távlatából is szinte hihetetlennek és valószínűtlennek tűnik, leginkább egy krimi forgatókönyvébe illene. Ha jobban belegondolunk, 1980. március 26-án hajnalban és a kora reggeli órákban Pintér Szabolcs sorkatona rövid négy óra leforgása alatt a magyar rendvédelmi, katonai szervek nagy részét kijátszotta: a BM Kormányőrséget, a Magyar Néphadsereget, a BM Határőrség Országos Parancsnokságát és a közútrendészetet. Arról már nem beszélve, hogy az ügy Benkei András már említett április 1-jei átirata és az ahhoz mellékelt tájékoztató szerint nemcsak a budapesti szovjet nagykövetségen, hanem a KGB magyarországi részlegénél is „kiverte a biztosítékot”. Március 27-én egyeztetést folytatott egymással Ladvánszky Károly vezérőrnagy, országos rendőrfőkapitány és Nyikolaj Koszov vezérőrnagy, a KGB magyarországi kirendeltségének a vezetője,⁹⁶ ebből a dokumentumból tudjuk, hogy az ügyben szovjet részről is belső vizsgálatot indít

⁹⁴ Vihart Ferenc rendőr százados, a Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság nyomozójának jelentése V. Sándor, a Soproni Postaigazgatóság szállítási üzemvezetőjének meghallgatásáról. Győr, 1980. május 20. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 147.

⁹⁵ Hegedüs László rendőr ezredesnek, a BM III/IV-7. Osztálya vezetőjének tájékoztató feljegyzése Tóth Ernő rendőr ezredesnek, a BM III/IV-6. Osztálya vezetőjének. Győr, 1980. március 31. Uo. 105–107.

⁹⁶ Nyikolaj Antonovics Koszov (1922–2005): szovjet állambiztonsági tiszt, 1973-tól vezérőrnagyi rangban. 1976–1982 között a KGB 1. Főparancsnoksága R Parancsnokságának parancsnokhelyettese, 1982–1984 között a KGB 1. Főparancsnoksága 9. Parancsnokságának vezetője Moszkvában. A Valentyin Mzareulov főszerkesztésében készült KGB-történeti online adatbázis szerint 1984–1990 között a KGB magyarországi részlegének a vezetője. Ld. https://shieldandword.mozohin.ru/personnel/kosov_n_a.htm (2022. január 10.). Nem kizárt, hogy ez az adatsor a későbbiekben pontosításra vagy kiegészítésre szorul majd, hiszen az általunk is idézett forrás tanúsága szerint Koszov már 1980 tavaszán Magyarországon tartózkodott.

tottak.⁹⁷ Úgy vélem, hogy Pintér akciójának sikeréhez legalább két tényező együttes megléte kellett. Először is mindaz, ami történt, az ügyben érintett diplomáciai és rendvédelmi szervek működésén belül meglévő diszfunkciókra enged következtetni. Az általam vizsgált dokumentumokból is elég eklatánsan kirajzolódó fogyatékoságok, és elsősorban a szovjet nagykövetség és a Dobó István laktanya biztonságával, őrzésével és védelmével szembeni követelmények hiányosságai ehhez valóban adóttak voltak. Másodszor – és mindezek mellett – arra is szükség volt, hogy Pintér hidegvérrel hajtsa végre a tervét. Szinte bizonyos, hogy ezzel együtt erőteljes stresszhatás is érte. Nem véletlen, hogy a nagykövetség udvaráról kitolató busszal oldalról súrolta a vaskaput, illetve a határsorompó áttörése előtt manőverezni kényszerült: a statikai szakértő véleménye szerint a sorompó előtt nagy kanyart írt le,⁹⁸ amiből arra lehet következtetni, hogy egy pillanatig nem tudta eldönteni, miszerint a rövidebb utat választva nekimenjen a terelőakadályoknak, vagy azokat kikerülve, a hosszabb úton jusson el a határvonalon álló utolsó sorompóig. Mire elfogták, már legalább 22-24 órája nem aludt, teljesen kimerült, s minden bizonnyal ezzel is magyarázható, hogy a busz megszerzéséről eleinte teljesen ellentmondó információkat adott az osztrák vizsgálati szerveknek.⁹⁹

Az események láncolatának innentől kezdve önálló tanulságai is vannak, elsősorban az, hogy az 1980-as években a magyar állambiztonsági szervek hogyan próbálnak meg egy disszidált személy „után nyúlni”, vagyis milyen módszerekkel figyelik és kísérik meg hazatérésre bírni, vagy amennyiben nem szánja el magát a hazatérésre, milyen titkosszolgálati technikákkal próbálják afelé terelni az osztrák belügyi szerveket, hogy ők toloncolják vissza. Erre a kérdésre elsősorban a Pintér ügyében keletkezett két vaskos ügyirat, a konspiratív nyomozási és a vizsgálati dossziéjában fellelhető dokumentumok alapján lehet választ adni. A Varga István rendőr alezredes, a BM III/IV-6/C Alosztályának operatív tisztje által 1980. április 1-jén összeállított első operatív nyomozási terv elárulja a Pintérre vonatkozó adat- és információgyűjtés két kulcsfontosságú módszerét. Ebben egyrészt a BM HOP Felderítési Osztálya segítségét vették igénybe, amely közreműködött az Ausztriába disszidált, de nem sokkal később magukat meggondoló és hazatérő személyek kihallgatásában. A tapasztalatok alapján feltételezhető volt ugyanis, hogy olyanok is hazatérnek Ausztriából, akiket az osztrák szervek ideiglenesen ugyancsak a traiskircheneri mene-

⁹⁷ Benkei András átirata Puja Frigyesnek. Budapest, 1980. április 1. MNL OL, XIX-J-1-j, 1981/140. dob., 00519/1981. sz.

⁹⁸ Bartók Lajosné igazságügyi statikai szakértő szakvéleménye. Budapest, 1980. május 10. ÁBTL, 3.1.9., V-162.153. sz. 207-223.

⁹⁹ A legelső kihallgatásán például még azt állította, hogy Győrben, hajnali öt órakor ült be a buszba, mert azt üresen és nyitva találta az utcán. PEARSON, 1980.

külttáborban helyeztek el, így személyes kapcsolatba kerültek Pintérrel. A másik módszer a Pintér és családtagjai között folytatott levelezés úgynevezett „K-ellenőrzése”, vagyis konspiratív kontrollja volt: az általa a családtagjaihoz küldött leveleket, illetve a családtagjai által neki írt leveleket lemásolták, és azok tartalmát elemezték.¹⁰⁰

Ezen információhalmaz alapján bizonyos, az osztrák határsorompó áttöréséért és közúti veszélyeztetésért az osztrák bíróságon hat hónap felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték, amit Ausztriában kellett eltöltenie,¹⁰¹ és az is joggal feltételezhető, hogy megtagadták tőle a menedékjogot.¹⁰² Valószínűleg helytállóak voltak a magyar állambiztonsági szervek értesülései abban a tekintetben, hogy a Pintér által elmondottak az osztrák szervek számára is kétesnek tűntek, a kihallgatása során nem akarták elhinni neki, hogy a budapesti szovjet nagykövetség buszának ellopását, a dezertálást és a határáttörést egyedül, segítők nélkül hajtotta végre.¹⁰³ Az egész, valóban kalandos és hihetetlen országelhagyás mögött a magyar hírszerzés operatív akcióját sejtették.¹⁰⁴ Pintér tehát csapdahelyzetbe került: megtagadták tőle a menedékjogot, ugyanakkor nem toloncolták ki. Abban a tekintetben, hogy hol töltötte el a hat hónapos felfüggesztett büntetését, az állambiztonság is ellentmondó információkkal rendelkezett. Egyes meg nem erősített értesülések szerint az osztrák szervek – helyhiányra hivatkozva – már 1980. május 4-től áthelyezték egy Bad Vöslau melletti szakszervezeti otthonba.¹⁰⁵ Más adatok pedig inkább arra engednek következtetni, hogy egészen 1980 szeptemberének végéig Traiskirchenben tartózkodott.¹⁰⁶

Az osztrák szervek bizalmatlansága kapóra jött a BM illetékes, III/IV-es csoportfőnökségének. Magyar részről úgy vélték ugyanis, hogy az osztrákok dezinformálá-

¹⁰⁰ Varga István rendőr alezredes intézkedési terve Pintér Szabolcs operatív megfigyelésére. Budapest, 1980. április 1. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 27–31.

¹⁰¹ Varga István féléves összefoglaló jelentése a „Sorompós” fn. utáni konspiratív nyomozás állásáról. Budapest, 1980. november 26. Uo. 190–194.

¹⁰² Matuska Béla rendőr vezérőrnagy, a BM III/IV. Csoportfőnöksége csoportfőnökének átirata Tóth Ernő ezredesnek, a BM III/IV-6. Osztálya vezetőjének. Budapest, 1980. július 2. Uo. 170–171. – Ezzel szemben V. Károly, aki 1980. február 15-től május 25-ig tartózkodott a traiskircheneri táborban, úgy tudta, hogy a politikai menedékjogot megkapta, és annak birtokában szándékában áll az NSZK-ba távozni. Páncél Sándor rendőr alezredes, a BM III/IV-7/D Alosztálya vezetőjének jelentése. Sopron, 1980. október 16. Uo. 184–185.

¹⁰³ Hári Károly rendőr alezredes, a BM III/II-9. Osztálya vezetőjének átirata Dohány Zoltán rendőr ezredesnek, a BM III/IV-2. Osztálya vezetőjének. Budapest, 1980. május 14. Uo. 140.

¹⁰⁴ Matuska Béla átirata Tóth Ernőnek. Budapest, 1980. július 2. Uo. 170–171.

¹⁰⁵ Varga István jelentése a „Sorompós” fn. utáni konspiratív nyomozás állásáról. Budapest, 1980. június 12. Uo. 158–160. Varga e tekintetben a BM III/IV-5. Osztálytól kapott információra hivatkozik.

¹⁰⁶ A Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság III/II. Osztályának kivonata H. Tibor győri lakos kihallgatási jegyzőkönyvéből. Győr, 1981. január 26. ÁBTL, 3.1.5., O–17.973. sz. 212–214.

sával, vagyis azzal, hogy ezt a bizalmatlanságot konspiratív úton erősítik bennük, rá lehet bírni Ausztriát arra, hogy toloncolja vissza Pintért. Varga István rendőr alezredes 1980. július 30-i intézkedési terve ennek megfelelően előirányozta, hogy az állambiztonság rendszeresen küldjön képeslapokat Pintérnek, amelyeket azonos kézírással szövegezzenek meg, és minden hónap harmadik keddjén adjanak fel ugyanabból a postahivatalból.¹⁰⁷ Az intézkedési terv kiegészítésében Varga még jobban cizellálta a „képeslapos módszert”. Kijelölték Bodó János rendőr századost, aki arra volt hivatott, hogy a képeslapokat felcímezze és az alábbi szöveget írja rá: „Üdvözlét küldi barátod, János.” Rendelkezett arról is, hogy minden második képeslap azonos legyen, amivel arra terelik az osztrák kémelhárítás gyanúját, hogy Pintér és a magyar hírszerzés között rendszeres és meghatározott kódrendszerre épülő kapcsolattartás folyik.¹⁰⁸ A hazatérésének kikényszerítését szolgálta az is, hogy megakadályozták, hogy a családtagjai személyesen találkozhassanak vele, így 1980. augusztus 29-én bevonták a szülei útlevelét.¹⁰⁹

A Pintér lejárata és hazakényszerítésére irányuló erőfeszítéseket azonban nehezítette, hogy 1980 szeptemberének végén, minden bizonnyal 26-án, hiszen akkor járt le az osztrák határsorompó áttörésétől számított hat hónap, nevezett Svájcba távozott. Ennek hátterét a nővére, férjezett nevén Sz. F. elmondása alapján ismerjük. Sz. F. útlevélférelmet nyújtott be az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) Útlevélosztályára, azzal a szándékkal, hogy Svájcba utazzon, és ott találkozhasson Pintérrel. Az ORFK azonban visszautasította a kérelmet, az elutasító határozatot Sz. F. – Pintér kérésének megfelelően – elküldte Svájcba, azért, hogy azt utóbbi felhasználhassa egyes nemzetközi szervezetek előtt bizonyítékként arra vonatkozóan, hogy Magyarországon megsértik az emberi jogokat. Sz. F.-et ezek után beidéztek a Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság Igazgatásrendészeti Osztályára, ahol az ORFK Útlevélosztályának fedésével kikérdezték. Sz. F. elmondta, hogy a család közbenjárására id. R. L. svájci lakos befogadta Pintért, aki úgy távozott Ausztriából, hogy svájci rokonuk kezességét vállalt érte. Ekkortól családjának tagjai is id. R. L.-en keresztül tartották vele a kapcsolatot. Nem mellékes, hogy ezen a beszélgetésen világosan Sz. F. tudára adták, hogy öt évig nem látogathat ki Pintérhez.¹¹⁰

¹⁰⁷ Varga István intézkedési terve a „Sorompós” fn. elleni konspiratív nyomozásról. Budapest, 1980. július 30. Uo. 174–177.

¹⁰⁸ Varga István 1980. július 30-i intézkedési tervének kiegészítése. Budapest, d. n. Uo. 178–179.

¹⁰⁹ A szülei 1980 júliusában útlevélférelmet adtak be Svájcba, id. R. L. meglátogatása címén. Misik Tibor rendőr alezredes jelentése „Sorompós” fn. elleni bizalmas nyomozás tárgyában. Budapest, 1980. szeptember. Uo. 180–181.

¹¹⁰ Varga István jelentése Sz. F. meghallgatásáról. Budapest, 1981. február 5. Uo. 216–218.

Az állambiztonság részéről ezek után felmerült annak a lehetősége, hogy kompromittálják az 1975-ben jogellenesen külföldre távozott, ám időközben svájci állampolgárságot nyert id. R. L.-t. A BM III/I-2. Osztálya azonban úgy ítélte meg, hogy a Magyar Népköztársaság és a Svájci Konföderáció közötti diplomáciai kapcsolatok jellege nem alkalmas ilyen feladat elvégzésére, s ez inkább ártana a két ország viszonyának.¹¹¹ „Sorompós” nyomon követéséhez és a szökésével kapcsolatos tapasztalatok hasznosításához óhatatlan alapinformációk megismerésében azonban új operatív helyzetet teremtett, hogy id. R. L. Magyarországon élő fia, Szabolcs unokatestvére, ifj. R. L. 1981 márciusában útlevílkérelmet nyújtott be az illetékes szervekhez abból a célból, hogy ez év május 1–31. között Svájcba utazzon az apja meglátogatására. Thomann János százados, a BM III/IV-6/C Alosztálya felderítési főtisztje úgy vélte, hogy R. L. kiutazásának engedélyezése, eligazítása, beszámoltatása, egyszeri feladattal történő megbízatása a nyomozás során kitűzött operatív célokat segítené elő. Ezt arra alapozta, hogy ifj. R. L. KISZ-tag, szakszervezeti tag és szocialista brigádfelvezető, munkahelyi vezetői személyéről pozitívan nyilatkoztak, munkatársai szeretik, a kollektívába könnyen beilleszkedik, szerény, becsületes ember. Erkölcsi, politikai szempontból kifogás nem volt ellene. Ráadásul 1980 áprilisában önként jelentkezett a Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság III/II-es osztályán, ahol Pintér tetteről elítélően nyilatkozott, meggondolatlan, helytelen cselekedetnek minősítette, s a későbbi megnyilatkozásai is együttműködési készségről tettek tanúbizonyságot.¹¹² A BM Katonai Elhárító Csoportfőnöksége (III/IV) mindezek alapján kedvezőnek ítélte meg a körülményeket arra, hogy ifj. R. L.-t az állambiztonsági iratokban „alkalmi társadalmi kapcsolatként” definiált hálózaton kívüli informátorként használja fel.¹¹³

1981. április 18-án a Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság Igazgatásrendészeti Osztályán a III/IV-es Csoportfőnökség operatív tisztjeinek közreműködésével és megfelelő fedéssel előzetes beszélgetést folytattak ifj. R. L.-lel, akiről megállapították, hogy „operatív lehetőségei adottak”, kedvező személyi tulajdonságokkal rendelkezik, továbbá hajlandóságot mutat az állambiztonsági szervekkel való együttműködésre. Titoktartásra kötelezte magát, s azt írásban is megerősítette. Az ifj. R. L.

¹¹¹ Thomann János rendőr százados, a BM III/IV-6/C Alosztálya felderítési főtisztjének szolgálati jelentése a „Sorompós” fn. ügyében a társszervekkel folytatott konzultációról. Budapest, 1981. január 7. Uo. 207.

¹¹² Thomann János jelentése az ifj. R. L.-re vonatkozó adatgyűjtésről. Budapest, 1981. április. Uo. 228–230.

¹¹³ A hálózaton kívüli kapcsolatok jellegére ld. BORSÁNYI Imre – VÉRTES János: *A hálózaton kívüli kapcsolatok helye, szerepe és jelentősége a hírszerző munkában. Tankönyv.* [Budapest], BM III/I Csoportfőnökség Személyügyi és Kiképzési Osztály, 1983. 37–38.

felkészítésére irányuló operatív terv rögzítette a külföldre utazása előtti „eligazítás” időpontját (május 12.) és helyszínét (Győr-Sopron Megyei RFK Igazgatásrendészeti Osztálya), továbbá felsorolta mindazokat a kérdéscsoportokat, amelyeket R. L.-nek majd tisztázni kell Pintérrel. Ezek: mi motiválta a cselekményét, miért éppen a szovjet nagykövetség buszának eltulajdonítása mellett döntött, hogyan jutott be a nagykövetség területére, voltak-e segítői, milyen ismeretekkel rendelkezett a határőrizeti viszonyokról, kitől/kiktől szerezte azokat, mi történt vele, miután Ausztriába került, mit kérdeztek tőle a kihallgatásai során, jelenleg milyen az anyagi helyzete, miből él, mik a távolabbi tervei, elképzelései, hol szeretne élni, hogyan fogja tartani a kapcsolatot a hozzátartozóival a jövőben, szándékában áll-e hazatérni, stb.¹¹⁴

Ifj. R. L. az eligazítás után, május 29-én indult el vonattal Budapestről, és 30-án érkezett meg Zürichbe. Valószínű, hogy több mint egy hónapot töltött Svájcban, ugyanis a „beszámoltatására” július 15-én került sor. A Pintér svájci tartózkodására vonatkozó információk az ifj. R. L. beszámolója alapján elkészült, július 20-ra datált, és Szegedi Imre rendőr alezredes, a BM III/IV.-6/C Alosztályának helyettes vezetője által szignált szolgálati jelentésből szűrhetők le. Ebből mindenekelőtt kiemelendő, hogy ifj. R. L. – legalábbis a saját bevallása szerint – már nem találkozhatott Pintérrel, ugyanis ő addigra eltűnt, a svájci rokonai közül dr. R. J. látta utoljára 1981. május 23-án, ezért mindaz, amit a magyar állambiztonsági szerveknek elmondhatott, csak közvetett információ volt, amit az apjától, id. R. L.-től és a nagybátyjától, dr. R. J.-től hallott. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy Pintér Svájcban rendezett viszonyok közé került, ami elsősorban az 1956 óta ott élő, és országszerte elismert orvosként fungáló, így kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkező dr. R. J. közbejárásának és kezességének volt köszönhető: példátlan gyorsasággal menedékjogot és azzal együtt járó, a szocialista országokon kívül a világ minden országába érvényes menedékútlevelet kapott. Emellett rokonai egzisztenciát teremtettek számára, egy szellőzőberendezéseket gyártó üzemben álláshoz juttatták, beiratták nyelvtanfolyamra, berendezett lakást szereztek neki, ahova május 25-én kellett volna beköltöznie. Ifj. R. L. úgy interpretálta a később történeteket, hogy Pintér mégsem tudott élni a számára felkínált kecsegtető lehetőséggel, dr. R. J. hiába biztatta, nem tanult, egy sportautó vásárlása miatt peres ügye lett, rossz társaságba keveredett, ezért dr. R. J. meg akarta vonni tőle a támogatását. Az eltűnését a munkahelyéről jelentették be a rendőrségnek. A svájci rendőrség azt feltételezte, hogy Pintér elhagyta az ország területét, ezért körözést adtak ki utána, és azt az Interpolnak is megküldték. Ezt a feltételezést egy-

¹¹⁴ Szegedi Imre rendőr alezredes, a BM III/IV.-6/C Alosztálya helyettes vezetője által összeállított terv ifj. R. L. „alkalmi társadalmi kapcsolat” felkészítésére. Budapest, 1981. április 18. ÁBTL, 3.1.5., O–17973. sz. 243–246.

részt arra alapozták, hogy amikor dr. R. J. május 23-án utoljára látta, nagyobb összeget, 6-8 ezer frankot vett magához, másrészt a személyes holmija között megtalálták egy utazási iroda prospektusát, amely ezer frankért világszerte utat ajánlott a jelentkezőknek.

Szegedi Imre ebben a jelentésben több verziót is felállított Pintér eltűnését illetően, ezek alapvetően abból indultak ki, hogy nagyobb pénzeszeget vett magához, mielőtt nyoma veszett. Az egyik szerint kétes elemek társaságába került, akik elcsalták, kirabolták és meggyilkolták. A rendőrtiszt másik lehetséges változata az volt, hogy a problémái miatt a helyzetét kilátástalannak ítélte meg Svájcban, ezért a spórolt pénzével a világ egy távolabbi szegletébe távozott. Szegedi mindezek figyelembevételével azt a következtetést vonta le, hogy nem várható, hogy a magyar állambiztonság Pintér személyére vonatkozóan újabb információk birtokába jut, illetve a kiszökésének körülményeit tekintve újabb adatok keletkezzenek, ezért javaslatot tett a bizalmas nyomozás lezárására.¹¹⁵ Az ügyben a BM III/IV-6/C Alosztálya még egy 1981. augusztus 11-re datált zárójelentést készített, amely a jövőbeni adatgyűjtés kedvezőtlen kilátásai mellett azt is leszögezte, hogy belátható időn belül nem várható Pintér hazatérése. Azt pedig, hogy Pintért a nyugati országok hírszerző vagy kémelhárító szervei operatív célból felhasználják, a „negatív személyiség szerkezete, életvitele, jellembeli fogyatékoságai” miatt teljesen kizártnak tartotta.¹¹⁶ Ennek értelmében Tóth Ernő rendőr ezredes, a BM III/IV-6. Osztályának vezetője 1981. augusztus 14-én határozatot hozott – Pintér Szabolcs alapnyilvántartásban való meghagyása mellett – a konspiratív nyomozás befejezésére és a körözési dosszié lezárására.¹¹⁷

A CSAVAR A KRIMI VÉGÉN

Pintér eltűnésének körülményei rendkívül elgondolkodtatók. Mindaz, amit ifj. R. L. Pintér elkallódásáról elmondott, hitelesnek tűnik, ugyanakkor alapos lehet a gyanúnk arra nézve, hogy Pintér eltűnése mögött teljesen más mozgatórugó húzódik meg, mint az, hogy rossz társaságba keveredett, vagy felismerte volna a helyzete kilátástalanságát, ezért világgá ment, netán meggyilkolták és elrejtették a holttestét. Akkor kezdtem el gyanakodni, amikor a kutatás végén a kezembe akadt ifj. R. L.

¹¹⁵ Szegedi Imre jelentése ifj. R. L. beszámoltatásáról. Budapest, 1981. július 20. Uo. 248–251.

¹¹⁶ Töröcsik János rendőr őrnagy, a BM III/IV-6/C Alosztálya felderítési főtisztjének összefoglaló jelentése a „Sorompós” fn. ügyében elrendelt konspiratív nyomozás eredményeiről. Budapest, 1981. augusztus 11. Uo. 153–157.

¹¹⁷ Tóth Ernő határozata. Budapest, 1981. augusztus 14. Uo. 258–259.

Svájcban élő apjának írt levele, amelyben így vall Pintér disszidálásáról: „Úgy érzem magam, mint akiből megint kiszakítottak egy darabot. Szabolcs volt a testvérem, nagyon szerettük egymást. Megdöbbentő volt a módszer, ahogyan csinálta, és rá is vall. Szótlansága és hallgatagsága mögött mindig lehetett érezni valami erős feszültséget, bármikor képes volt örülségekre. Amolyan törvényen kívülinek is helyezte saját magát. A nagy játékszabályok nem érdekelték, a szabadság a lételeme, azé a szabadságé, amelyet ő alakított ki magának. Módszerével nem értek egyet, de megpróbálom megérteni. Amióta az esetet meghallottam, olyan érzések és feszültségek keletkeztek bennem, mint amikor öcsém elment. Nehéz elviselni, hogy az, akit szerettem, nincs. Sok közös élményünk volt. Őszintén kívánom neki, hogy úgy sikerüljön az élete, hogy nagy megrázkódtatások ne ériék, utazzon és lásson világot, ahogyan itthon mindig is szerette volna, és ne feledkezzen el azokról, akiket itt hagyott.”¹¹⁸ Látszik, hogy spontán érzelmek vezérelték, amikor ezeket a sorokat lejegyezte, eklatánsan kiderül belőle, hogy ő és Szabolcs kötődtek egymáshoz. Megítélésem szerint ennek egyáltalán nem mond ellent az, hogy önszántából jelentkezett a rendőrségen, amikor Pintér disszidált. Ez nem egy spontán, hanem egy tudatos, megfontolt lépés volt a részéről: családapaként, KISZ-tagként, munkahelyi vezetőként, illetve a tágabb környezetében általános közmegebecsülésnek örvendő, erkölcsileg teljesen feddhetetlen emberként féltette az egzisztenciáját és a renoméjét, ezért be akarta biztosítani magát, demonstrálni kívánta a lojalitását.

Biztos, hogy ezzel nemcsak önmagát, hanem a családját is védte. Feltűnő, hogy az útlevélkérelmét nem sokkal azután nyújtotta be, hogy Pintér közvetlen családtagjainak utazási szándéka meghiúsult, először a szülei útlevelét vonták vissza, majd Sz. F. kérelmét utasították el. Mintha ő következett volna a sorban. Az ő politikai, társadalmi beágyazottsága és – legalábbis látszólagos – lojalitása azzal kecsegtetett, hogy számára engedélyezni fogják a kiutazást. Egyáltalán nem zárható tehát ki, hogy a családban „összebeszéltek”, és mindent alárendeltek annak, hogy valaki az otthoniak közül személyes kontaktusba kerüljön Szabolccsal, ezt a „szent célt” is szolgálta, hogy ifj. R. L. – ugyancsak látszólagos – nyitottságot tanúsított az állambiztonsággal való együttműködés iránt. A beszerzésének első kísérlete után nyilvánvalóvá vált, hogy ez lehet a siker záloga, a család tehát valójában a saját érdekében használta fel azokat a szálakat, amelyek ifj. R. L.-t az állambiztonsághoz fűzték, ezzel saját maguk számára teremtettek némi mozgásteret. Ha a családtagok mégsem konspiráltak egymással, az is lehet, hogy ifj. R. L.-ben menet közben tört meg valami. A május 12-i „eligazításáról” nem maradt az utókorra semmilyen szolgálati dokumentum, emlékeztető vagy jelentés, az azt előirányzó tervezetből mégis vi-

¹¹⁸ Ifj. R. L. levele id. R. L.-nek. Győr, 1980. március 30. ÁBTL, 3.1.9., V–162.153. sz. 331–335.

szonlag adekvát elképzelésünk alakulhat ki arról, hogy hogyan is zajlott egy ilyen operatív felkészítés. Egy előre „betechnikázott” helyiségben végezték el, a beszélgetés lefolyását az esetleges azonnali beavatkozás, módosítás, és vezetői irányítás érdekében „kívülről” folyamatosan nyomon követték és ellenőrizték, a végén „megbízólevelet” írtak alá vele. Közben pontosan megmondták neki, hogy hogyan viselkedjen a Pintér családdal szemben, hogyan moderálja az apjával, a nagybátyjával és Szabolccsal folytatott beszélgetéseket. Utóbbival legyen bizalomébresztő, keltsen olyan benyomást, hogy azonosul a tetteivel, törekedjen arra, hogy egy-egy probléma megbeszélése után legyen visszatérési lehetőség újabb adatokra, maradjon nyitott kapu az ismételt kérdések felvetésére, alkalmanként tegyen szemrehányást is. Viselkedjen úgy, hogy a további kapcsolattartás feltételei maradjanak meg, s egyezzenek meg az összeköttetés formájában. Az apjával és a nagybátyjával úgy kommunikáljon, hogy igyekezzen minél több információt kicsikarni belőlük Pintér ausztriai és svájci tartózkodását illetően. A hazautazása után a Pintér családdal szemben legyen tartózkodó stb. Megítélésem szerint ez egy rendkívül megalázó helyzet lehetett: ifj. R. L. éveket várt arra, hogy a Svájcban élő közvetlen családtagjaival (apja, testvére, nagybátyja) találkozhasson, és ezt csak úgy tehette meg, ha nem viselkedik velük szemben őszintén.

Az is lehet, hogy a Pintér családdal nem játszott össze, de svájci rokonaival igen, felfedte az apja és a nagybátyja előtt a megbízatását, s közösen eszelték ki a megoldást. Beszédes az is, hogy ifj. R. L. hazaérkezése után a magyar állambiztonságnak is kételyei támadtak a szavahihetőségét illetően: a Szegedi Imre által jegyzett július 20-i jelentés a Pintér eltűnésével kapcsolatban – korábban már említett – két verzió mellett annak lehetőségét is felveti, hogy ifj. R. L. valójában találkozott Pintérral, de ezt eltitkolta. A fentiekből következik, hogy ez is teljesen logikus szála lehet az eseményeknek: ifj. R. L. az apjával és a nagybátyjával meggyőzték arról Szabolcsot, hogy „el kell tűnnie”, mert a nyomában van a magyar állambiztonság. Az érvek között nyilván szerepelt az is, hogy ezzel terhet venne le a svájci rokonai válláról. Dr. R. J. társadalmi pozíciója lehetővé tette azt is, hogy ellássák a megfelelő anyagiakkal, az Európán kívüli új egzisztenciájának megteremtéséhez, s egy új élet megkezdéséhez szükséges kezdőtőkével. Az eltűnéséhez pedig kitaláltak egy jól hihető „fedősztorit”. Amennyiben ez így volt, az ifj. R. L. számára nemcsak kielégítő, hanem egyenesen zseniális megoldásnak bizonyulhatott: a hazatérése után nem kellett tartania a belügyi szervek számára kínos további vezgatóúrjától, újabb megbízatásoktól, a személyével és viselkedésével szembeni újabb elvárásoktól.

Ha pedig az események ilyen végkifejletét Pintér szemszögéből nézzük, akkor ő sem járt rosszul: azok után, hogy kijátszotta a Szovjetunió magyarországi diplomáciai misszióját, a Magyar Néphadsereget, továbbá a belügyi és határőrizeti szervek

nagy részét (BM Kormányőrség, BM Határőrség stb.) végül még az állambiztonság, azaz a BM III-as Főcsoportfőnöksége markából is kicsúszott. Azt gondolom ugyanakkor, hogy a történet még így sem teljesen örömteli. Az édesanyja és a testvérei¹¹⁹ szempontjából ugyanis inkább szomorú és fájdalmas: ha nem is egy életre, de a rendszerváltásig biztosan elvesztették szeretett fiukat, édestestvérüket.

¹¹⁹ Mint említettem, Pintér édesapja 1981-ben elhunyt, a rendszerváltás időszakát az édesanyja érte meg. A tanulmányomban többször is hivatkoztam nővére, Sz. F. mellett volt még egy 1955-ben született fivére is.